

L'extrema dreta 2.0. Què és? Quina influència té a la societat i com es pot combatre?

Tutor: Oriol Nogueras Mazza

Luis Martín Miguel

Escola Súnion

2022-23

**PREMI
EUROPA
JOVE**

AGRAÏMENTS

Abans de començar el treball, m'agradaria donar les gràcies a tots aquells que m'han acompanyat en l'ardu viatge que suposa el Treball de Recerca i el Batxillerat. Ells tenen un mèrit especial ja que no és gens fàcil aguantar un any a un apassionat de la política com jo. S'ha de tenir molta paciència. Un proverbi persa diu que la paciència és un arbre d'arrels amargues, però de fruit molt dolç. Espero de tot cor que el resultat final del meu Treball de Recerca sigui tan dolç com aquell fruit que predicaven els perses.

A més, vull felicitar al meu tutor, Oriol Nogueras, per tots els savis consells i la motivació que em transmetia. També vull agrair als meus amics, que en lloc de fer coses d'adolescents, van haver d'escoltar les meves xerrades interminables. Per últim, vull donar les gràcies als meus pares i als meus familiars, que no només m'han acompanyat activament en tot aquest procés, sinó que també m'han comprat tots els llibres que necessitava.

ABSTRACT

English

In 1945, the great fascist empires were defeated. After years of war, death and terror, Europe finally had peace and freedom. Seventy-five years later, several parties are rising across Europe and conform the actual far-right. With this work, I intend to fully comprehend the movement that has the potential to bring Europe to its darkest period. After analysing the radical right's evolution from its origin in the French Revolution to the end of the millennium, the objective is to answer three fundamental questions about the European far-right movement in the 21st century. First, to find out which characteristics unite the heterogenic ideology and the internal differences they must deal with. Second, to evaluate how the ultranationalists influence each country's politics and society. Finally, it explains how the different sectors of society have responded to such a threat to democracy and how they could respond more effectively. More than 90 different sources have been used, from which should be highlighted the interview with Hungarian journalist and supporter of Orban, Heincz Barnabas, which significantly helped to have a polyhedral point of view of the issue. All in all, this work explains dynamically and dazzlingly everything that should be known about the far-right. Such knowledge is crucial because the extreme right is the biggest threat to liberal democracy nowadays, and an urgent response is needed.

Castellano

En 1945, los grandes imperios fascistas fueron derrotados. Después de años de guerra, muerte y terror, finalmente hubo paz y libertad en Europa. Setenta y cinco años después, varios partidos han surgido por toda Europa y conforman la extrema derecha actual. Con este trabajo, mi intención es comprender plenamente el movimiento que tiene el potencial de llevar a Europa a su período más oscuro. Tras analizar la evolución de la derecha radical desde su origen en la Revolución Francesa hasta finales del milenio, el objetivo es responder a tres preguntas fundamentales sobre la extrema derecha europea en el siglo XXI. La primera, averiguar qué características unen la heterogénea ideología radical y las diferencias internas con las que tienen que lidiar. La segunda, evaluar cómo los ultranacionalistas influyen en la política y la sociedad de cada país. Finalmente, explicar cómo han respondido los diferentes sectores de la sociedad ante tal amenaza a la democracia y cómo podrían responder de manera más efectiva. Para ello se han utilizado más de 90 fuentes diferentes, destacando la entrevista

al periodista húngaro y simpatizante de Orban, Heincz Barnabas, que ayudó significativamente a tener un punto de vista poliédrico del tema. En definitiva, esta obra explica de forma dinámica y deslumbrante todo lo que se debe saber sobre la extrema derecha. Tales conocimientos son cruciales porque la extrema derecha es la mayor amenaza para la democracia liberal en la actualidad, y es necesario una respuesta urgentemente.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	2
1.1. Justificació	2
1.2. Hipòtesi	2
1.3. Metodologia	2
1.4. Objectius	3
2. MARC TEÒRIC	4
2.1. Orígens de l'extrema dreta	4
2.2. Naixement del nacionalisme	5
2.2.1. Un nou pacte social	5
2.2.2. Naixement de la nació	6
2.2.3. Gestació del nacionalisme	7
2.3. Völkisch i l'Action Française	8
2.4. L'auge del feixisme	9
2.4.1. La Primera Guerra Mundial i el Protofeixisme	9
2.4.2. Característiques del feixisme	10
2.4.3. Victòria del feixisme	12
2.5. L'extrema dreta de la postguerra	13
2.5.1. Primera onada: el neofeixisme (1945-1955)	13
2.5.2. Segona onada: el populisme de dreta (1955-1980)	14
2.5.3. Tercera onada: la dreta radical (1980-2000)	14
3. MARC PRÀCTIC	16
3.1. Què és l'extrema dreta 2.0	16
3.1.1. Característiques	16
3.1.2. Diferències internes	19
3.1.3. Causes de l'auge	20
3.1.4. L'extrema dreta durant la pandèmia i la crisi ucraïnesa	23
3.2. Canviar des de dintre	28
3.2.1. El rol polític de l'extrema dreta	28
3.2.2. Com influencia la dreta radical a la política nacional	31
3.3. Com combatre l'extrema dreta?	34
3.3.1. Resposta actual dels partits polítics	35
3.3.2. Què haurien de fer els partits polítics?	36
3.3.3. Els mitjans de comunicació	39
3.3.4. Societat	39
3.3.5. Joves	40
4. CONCLUSIÓ	42
5-. ANNEXOS	44
6. BIBLIOGRAFIA	53

1. INTRODUCCIÓ

1.1. JUSTIFICACIÓ

L'any 1945, amb la fi de la guerra, van caure els grans imperis feixistes que tant odi i terror van portar al món. Setanta cinc anys després, els països europeus veuen com nous partits de masses sorgeixen del no-res i conformen l'extrema dreta actual. Amb aquest treball pretenc analitzar aquest moviment que té el potencial de tornar a Europa als seus anys més foscos. A més, aspiro a examinar com influeixen aquests partits en la política dels països europeus.

He escollit aquesta temàtica també per motius personals. La política és un camp que m'apassiona i al qual segurament hi dediqui la meua vida professional. A més a més, la meua altra gran afició són els conflictes internacionals, molts dels quals tenen la seva arrel en pensaments ultranacionalistes, nativistes i racials. Finalment, també té un pes especial en aquesta decisió el fet que vaig passar la meua infància a Brasil, país que ara està patint les conseqüències de la victòria de l'extrema dreta, en aquest cas encapçalada per Jair Bolsonaro.

1.2. HIPÒTESI

La meua hipòtesi és que l'extrema dreta incideix en la política nacional de tots els països que conformen la comunitat europea. Com i quant influencia varia segons diversos factors que canvien en cada país. Per això, l'empremta que deixa la ultradreta és diferent a cada nació, però en totes elles comparteix trets generals. L'extrema dreta té més pes del que nosaltres creiem i la principal manera que impacta a la política és mitjançant les victòries electorals.

1.3. METODOLOGIA

El meu treball de recerca es basarà en l'anàlisi de diverses fonts que donen diferents punts de vista sobre els moviments de la dreta radical. La principal font d'informació vindrà de llibres d'experts en el tema. També recolliré informació d'articles de diaris d'arreu del món i treballs universitaris de centres com la LSE i Oxford. Tot això serà complementat amb una entrevista al periodista hongarès i seguidor d'Orban, Heincz Barnabas, que ajudarà a entendre perquè part de la població recolza aquests partits.

1.4. OBJECTIUS

L'objectiu principal és entendre de manera correcta i clara com, quant i perquè influencia l'extrema dreta europea a l'espectre polític del segle XXI. Un objectiu secundari és millorar les meves tècniques d'anàlisi i comprensió de textos acadèmics. A més, aspiro a conscienciar a la població dels perills dels moviments ultranacionalistes i adquirir coneixements que puguin ser útils pel meu futur laboral.

2. MARC TEÒRIC

2.1. ORÍGENS DE L'EXTREMA DRETA

Amb l'auge dels partits d'extrema dreta arreu del món als últims anys, part de l'atenció mediàtica s'ha enfocat en aquests partits. Per a intentar entendre millor aquests moviments, molts mitjans han investigat en la seva història. Molts conclouen que els orígens de la dreta radical es remunten al feixisme italià i al nazisme alemany. Tot i així, alguns experts pensen que és més apropiat considerar l'època de la Revolució Francesa com la del naixement de l'extrema dreta. Això és així per una simple raó: no pot haver extrema dreta sense els conceptes de la dreta i l'esquerra, que tenen el seu origen en la Revolució Francesa. Com diu Israel Viana (2020):

“Com que es votava a mà alçada, es diu que per facilitar el recompte els diferents grups es van repartir l'espai de l'assemblea. L'objectiu era facilitar el diàleg entre els partidaris de totes dues opcions. El cas és que a la dreta del president es van assegurar els que estaven a favor que el monarca pogués vetar i a l'esquerra, els que hi estaven en contra, mentre que al centre hi havia els indecisos.”

Entre els assemblearis de la dreta, hi havia un facció especialment radical. Aquest grup estava liderat per Joseph de Maistre, amb altres líders importants com Louis de Bonald o Jacques Bousset. El clan de Maistre estava totalment en contra del liberalisme, la democràcia i tot tipus de progrés social o econòmic. Creien que la democràcia només portava desordre social i caos. També volien lluitar contra la decadència històrica a la qual, segons ells, es dirigia França en els primers anys de la història contemporània (Maistre, 1796). A més a més, denunciaven que la Revolució era extremadament antireligiosa i que el destí diví era que governessin els monarques absolutistes escollits per Déu enlloc del poble. Basant-se en aquesta idea, Louis de Bonald (1796) va dir:

“La submissió de la societat a la voluntat divina és l'única cosa que pot garantir la independència i la llibertat.”

El seu objectiu era reviure el passat mitjançant mites, la utilització de teories de la conspiració, la intolerància davant de les noves idees i l'exaltació d'una religió que converteix en dogma de fe l'oposició al cultiu de les ciències naturals i al desenvolupament científicotecnològic (Rodríguez J. L., 2005). Tot això per tornar a un estat inspirat en l'edat mitjana, on el poder total recau sobre el monarca. Aquesta facció reaccionària va intentar lluitar contra l'implacable canvi de la Revolució, amb el punt més àlgid durant la Guerra de la Vendée (1793-1796). Malgrat que van perdre aquest conflicte, la seva lluita va continuar. Mentre que el liberalisme

s'expandia per Europa a la primera meitat del segle XIX, també ho feia en paral·lel la ideologia reaccionària radical que intentava frenar el canvi, generalment sense èxit (Viana, 2020).

2.2. NAIXEMENT DEL NACIONALISME

La Revolució Francesa no va ser només l'origen de l'extrema dreta, sinó també del nacionalisme, un dels moviments ideològics més populars dels últims 200 anys. Durant els seus primers anys aquesta ideologia es va oposar al grup de Joseph de Maistre, però posteriorment es va transformar en un dels pilars fonamentals de l'extrema dreta.

2.2.1. Un nou pacte social

Durant la segona meitat del segle XVIII es va començar a gestar un nou pacte social basat en les idees dels Philosophes¹. Aquests filòsofs creien que tots els homes estan al servei de dos amos sobirans: el dolor i el plaer, sent les millors institucions socials les que maximitzen el plaer i minimitzen el dolor. Segons ells, l'estat hauria de ser un conjunt de persones que conviuen buscant garantir el seu benestar. D'altra banda, l'objectiu del governant seria el de garantir el benestar dels governats mitjançant la raó (Kedourie, 1960). Els absolutistes il·lustrats també van adoptar aquest nou pacte social com a la seva doctrina oficial. Frederic el Gran (1779), rei prussià, va escriure:

“El bé de la societat és el vostre. Sense adonar-vos-en us trobeu tan fortament units a la vostra pàtria, que no podeu aïllar-vos ni separar-vos d'ella sense sentir les conseqüències de la vostra equivocació. Si el govern és afortunat, vos prospereu; si pateix dany, la mala fortuna us afectarà. De la mateixa manera, si els ciutadans gaudeixen d'una honesta opulència, prospera el Sobirà, i si els ciutadans estan aclaparats per la pobresa, la condició del Sobirà serà digna de pietat. L'amor a la pàtria no és, doncs, un mer concepte racional, existeix en realitat.”

Tal pacte social gestant es pot considerar com una primitiva unió entre el poble governat i els governants. Aquests dos punts es van unir definitivament amb la Revolució Francesa, quan el nou pacte social va deixar de ser recolzat per un grup de filòsofs a ser-ho per la majoria de la societat. El poder finalment requeia en el poble, que tenia la capacitat i el dret de reemplaçar institucions polítiques per altres més satisfactòries. Com diu la Declaració dels drets de l'home i el ciutadà (1789) :

“El principi de la sobirania resideix essencialment en la nació; cap corporació, ni individu no pot exercir autoritat que no n'emani d'ella expressament.”

¹ Philosophes és un terme amb el qual els filòsofs seguidors del moviment de la il·lustració s'identificaven a ells mateixos.

2.2.2. Naixement de la nació

Ara que el poder requeia en el poble, la següent pregunta a resoldre era com s'organitzarien i es separarien els pobles del món. Fins el moment, els pobles eren dividits per pactes i guerres dels governants, però ara era el poble qui havia de decidir. Per donar una solució al problema, va sorgir el concepte de nació. Al començament, les nacions eren un grup de persones que podien representar-se o escollir representants dins d'un territori. Sièyes (1789), parlant sobre les idees de Diderot i D'Alambert, va escriure:

“Què és una nació? Un cos d'associats que viuen sota una llei comuna i estan representats per la mateixa assemblea legislativa.”

Aquesta és una definició tan simple que crea molts problemes. Segons les idees de Sieyès, si tothom es posés d'acord, podrien formar una única nació mundial. D'altra banda, si un grup de persones d'una nació no volen seguir en ella, podrien crear la seva pròpia nació². Encara que teòricament pot ser atractiu, a la pràctica no encaixava amb el caòtic escenari polític de principis del 1800. Per tant, hi havia d'haver alguna cosa que cohesionés aquest poble a part de la intenció d'unir-se. La idea del polític italià Mazzini (1852) va ser la més elaborada i completa:

“Una nació és un conjunt major o menor d'éssers humans units en un tot orgànic en compartir un cert nombre de dades reals, com ara la raça, la fisonomia, la tradició històrica, les peculiaritats intel·lectuals o les tendències d'actuació.”

Mazzini pretenia classificar els pobles segons la seva llengua, cultura i història. Fins i tot va justificar l'existència de les nacions amb la religió. Va dir que les nacions van ser creades per Déu i que els anteriors governs havien desfigurat el pla diví (Mazzini, 1852). Tanmateix, aquesta idea va portar certs problemes a l'hora de classificar els pobles en nacions. Per exemple, els nacionalistes alemanys creien que el neerlandès era un dialecte de l'alemany i, per tant, Holanda pertanyia a la nació germànica (Kedourie, 1960). Un cas més recent podria ser la justificació de la guerra a Ucraïna per part de Putin al·legant que la nació ucraïnesa pertanyia a la russa (Marples, 2022).

² Aquest tipus de nacionalisme que es vol separar d'una altra nació s'anomena nacionalisme centrífug. Un exemple d'aquest seria el nacionalisme català o l'escocès.

2.2.3. Gestació del nacionalisme

Amb la definició de nació establerta, juntament amb el nou pacte social creat després de la Revolució Francesa, va néixer el nacionalisme a França. Es defensava que l'únic govern legítim era aquell de l'estat-nació, on la nació s'autogovernava. Això ho justificaven dient que un govern estranger no podia vetllar pels interessos de la nació. Les institucions van utilitzar aquesta ideologia per unir al poble amb l'estat, motivant-lo per a mobilitzar-se i facilitant la lleva massiva durant les guerres napoleòniques. Aquest conflicte va expandir el nacionalisme de dues maneres. La primera, senyalada per l'historiador Elie Kedourie, va ser el contagi nacionalista per l'amenaça d'altres nacions. Ell considera que si un estat cau en mans nacionalistes, els estats veïns es sentiran amenaçats per les seves pretensions i generaran el seu propi nacionalisme, com va ocórrer a Espanya³ (Kedourie, 1960).

La segona manera d'expansió del nacionalisme la trobem en el propi Napoleó, qui va incitar el nacionalisme d'altres pobles explícitament. Els principals rivals de França eren grans imperis formats per moltes nacions. L'emperador gal va veure el potencial del nacionalisme i com aquest podria destruir per dins els seus rivals. L'any 1809, per exemple, es va dirigir al poble hongarès, que en aquell moment estava dominat per la dinastia austríaca dels Habsburg, proclamant:

“Teniu costums nacionals i un idioma nacional; presumiu d'un origen llunyà i il·lustre; assumiu una altra vegada la vostra existència com a nació. Tingueu un rei de la vostra elecció que només us governarà a vosaltres, que viurà entre vosaltres i que només els vostres ciutadans i soldats serviran...Reuniu-vos per consegüent en una dieta nacional, a la manera dels vostres avantpassats... I feu-me conèixer les vostres decisions.”

Finalment, Napoleó va ser derrotat l'any 1815 i el Congrés de Viena va redibuixar les fronteres d'Europa ignorant les aspiracions nacionalistes. Tot i això, l'Europa posterior a 1815 mai va aconseguir ser com l'Europa d'abans de la Revolució. Les revoltes liberals i nacionalistes van continuar protagonitzant la vida política. Concretament, les anomenades primaveres dels pobles de l'any 1848 van ser marcades per la influència nacionalista. Aquesta revolució va tenir lloc al mateix temps a Berlín, Viena i a altres ciutats germàniques. Amb l'èxit inicial d'aquesta revolució, es va convocar a Frankfurt una assemblea per a intentar unir tota la nació alemanya.

³ Segons l'historiador José Álvarez Junco (2001): “A partir del 1808 es pot parlar a Espanya de nacionalisme: el patriotisme ètnic va passar a ser plenament nacional, almenys entre les elits. I això va ser obra indiscutible dels liberals. Les elits modernitzadores van aprofitar l'ocasió per a intentar imposar un programa de canvis socials i polítics; i el mètode va ser llançar la idea revolucionària de la nació com a titular de la sobirania. El mite nacional va resultar mobilitzador contra un exèrcit estranger i contra els col·laboradors de Josep Bonaparte.”

Aquesta nació estava molt estesa per Europa central i oriental i en molts llocs coexistien amb altres nacions. Aquestes zones de població mixta van suposar un gran problema per a l'intent d'unificació dels germans. En cas d'integrar aquestes zones mixtes a la nació alemanya, no es deixaria als altres pobles viure sota el seu propi estat-nació. Per tant, en tenir nacions barrejades, es creen conflictes a l'hora de crear fronteres (Kedourie, 1960). Una aparentment bona solució seria concedir el terreny a la nació que fos majoritària a la zona. Això genera dos problemes. El primer seria que com les nacions estaven bastant dividides, les fronteres serien discontinues i caòtiques. A més, el concepte de majoria i minoria són relatius. Un exemple interessant l'explica en el seu diari Jan Slomka, un pagès de Galitzia de finals del segle XIX:

“En l'actualitat, Tarnobrzeg té 3.000 habitants, dels quals menys d'un quart són cristians. Els jueus, per consegüent, tenen el control. Si s'annexionessin Dzikov, on només tenim 12 jueus, Miechocin i part de Mokrzyzov, el nombre de cristians seria gairebé de 3.500, i constituïria, per consegüent, la majoria.” (Hryniuk, 1985)

Després de 1848, el liberalisme i el nacionalisme van començar a separar-se. El conjunt del poble va deixar de valorar la llibertat individual, reemplaçant-la per la llibertat de la nació. Per tant, el triomf del principi nacional no comporta necessàriament el triomf de la llibertat (Kedourie, 1960). El poeta britànic William Wordsworth fins i tot justifica l'autoritarisme nacional:

“La diferència entre l'opressió pròpia i la que procedeix de fora és essencial, en tant que la primera no exclou de la ment de la gent un sentiment d'autogovern; no implica (com el fa l'última quan es produeix la submissió pacient) un abandó del primer deure que imposa la facultat de la raó.” (Dagger, 2022)

2.3. EL VÖLKISCH I L'ACTION FRANÇAISE

Amb la separació entre el nacionalisme i el liberalisme, la ideologia nacionalista va començar a adquirir característiques ultraconservadores com les de Joseph de Maistre. La fusió del nacionalisme amb l'extrema dreta de Maistre va crear principalment dos moviments, el Völkisch a Alemanya i l'Action Française a França. Aquesta tendència política va néixer com una reacció a l'auge dels moviments obrers a finals del segle XIX. Aquests partits estaven completament en contra de l'existència de jueus, eslaus i altres races a les seves respectives nacions. Fins i tot, Charles Maurras⁴ anomenava aquests grups Metecs⁵ (Rémond, 1954).

⁴ Charles Maurras (1868-1952) va ser un polític francès i una de les principals figures de la història de l'extrema dreta francesa. És considerat com el principal ideòleg de l'Action Française.

⁵ A l'antiga Grècia, s'utilitzava el terme de Metec per a fer referència als ciutadans estrangers que vivien a Atenes. Aquests forans tenien menys drets que els ciutadans nadius d'Atenes.

A més, ambdós moviments pretenien tornar les seves societats a un passat que ells mitificaven. El Völkisch veia com a model de la societat alemanya el període del romanticisme alemany i el Sacre Imperi Romànic Germànic (Lebourg, 2017). D'altra banda, l'Action Française admirava el període anterior a la Revolució Francesa i aspirava a tornar a la monarquia absolutista legitimada per Déu (Rémond, 1954). Aquests moviments eren dispersos, poc centralitzats i mal organitzats. Per això no van tenir una gran influència en la política del moment, però van permetre el naixement d'un monstre molt més perillós: el feixisme.

2.4. L'AUGE DEL FEIXISME

El feixisme és vist com un dels principals moviments de la primera meitat del violent segle XX i l'hereu de les idees del Völkisch i l'Action Française. Tanmateix, la Primera Guerra Mundial i l'ordre polític posterior a la guerra van permetre la victòria del feixisme.

2.4.1. Primera Guerra Mundial i el Protofeixisme

D'ençà de desembre de 1916, la Triple Entesa va promoure l'autodeterminació de les diferents nacions d'Europa. Aquest va ser un intent per debilitar els imperis enemics, formats per la unió de moltes nacions. Amb l'entrada dels Estats Units al conflicte, l'autodeterminació va guanyar encara més importància degut a la fervent creença d'aquesta per part del president Woodrow Wilson (Kedourie, 1960). Això va provocar la reconfiguració de les fronteres en el continent i la creació de vuit nous estats-nació després de la derrota de les Potències Centrals. En conseqüència, es van generar molts problemes a les zones de població mixta.

“Si en una zona mixta un grup justifica una reclamació territorial i estableix un estat nacional, els altres grups se sentiran amenaçats i ofesos; per a ells, els éssers governats per un grup que pretén governar en el seu propi territori nacional és pitjor que ser governats per un imperi que no es dedica a governar basant-se en fonaments nacionalistes: per a un govern imperial, tots els grups d'una zona mixta mereixen la mateixa consideració, mentre que per a un govern nacional són un cos estranger al qual cal assimilar o rebutjar. L'estat nacional pretén tractar a tots els ciutadans com a membres iguals de la nació, però aquest principi que sona tan bé només serveix per a disfressar la tirania d'un grup sobre un altre.” (Kedourie, 1960)

Un d'aquests territoris conflictius és la ciutat de Fiume i els seus voltants, en disputa entre Itàlia i el Regne dels Serbis, Croats i Eslovens. Al setembre de 1919, 2.600 veterans de la Gran Guerra i paramilitars italians, liderats pel poeta i heroi de guerra Gabriele d'Annunzio, van entrar a la ciutat prenent-la a la força. L'ultranacionalisme d'Annunzio, juntament amb la seva oratòria i la mitificació del passat⁶, va fer que molts historiadors el considerin com el precursor del feixisme (posteriorment es va anomenar protofeixisme). Després de veure aquests esdeveniments, un encara desconegut

Gabriele d'Annunzio llegint.
Font: El País

Mussolini va decidir crear un grup paramilitar anomenat els Fasci di Combattimento, inspirants en els ideals d'Annunzio. Poc després fundà el Partit Nacional Feixista i l'any 1922 arriba al poder. Il Duce va servir d'inspiració per a molts ultraconservadors europeus que van formar partits feixistes per tot el vell continent. Molts d'ells, van arribar al poder, com seria el cas dels nacionalsocialistes alemanys, els falangistes espanyols, la Guàrdia de Ferro romanesa, els metaxistes grecs o els salazaristes portuguesos.

2.4.2. Característiques del feixisme

El feixisme va sorgir de la radicalització del nacionalisme. Aquesta ideologia es va fusionar amb el darwinisme social, una interpretació de les teories de Darwin que considera que hi ha nacions biològicament superiors a altres. El principal teòric racista del NSDAP, Alfred Rosenberg (1930), va crear una classificació de les diferents nacions on la raça ària era la superior i els negres i els jueus es situaven a l'extrem inferior. Un altre dels principals teòrics racials alemanys, Hans Günther (1927), creia que els jueus eren un poble tan barrejat racialment que havia deixat de ser una raça. Les teories de Rosenberg i Günther, juntament amb la publicació dels "*Protocols dels Savis de Sió*"⁷ (Desconegut, 1903), van provocar un gran sentiment antisemita en la població, causant finalment la Shoah⁸. A més, en el llibre "*Protocols dels Savis de Sió*" es comença dient que els jueus han d'enganyar al poble alemany inculcant

⁶ Va recuperar el salut romà de la mà alçada, el cant mitològic grec "*Eia, Eia, Alalà!*", va popularitzar el fet de donar discursos des de balcons, es va fer dir *Duce* i va utilitzar simbologies religioses en entorns seculars entre d'altres. (Ledeen, 1977).

⁷ Llibre anònim escrit a l'Imperi Rus l'any 1903 per a difondre l'antisemitisme. En aquest escrit l'autor es fa passar per un grup de savis jueus que escriuen un manual que explica als altres jueus que han de fer per tal de dominar el món.

⁸ La Shoah és el terme hebreu utilitzat per referir-se a l'extermini de més de sis milions de jueus per part dels feixistes.

el liberalisme, gràcies al qual els jueus i els alemanys passarien a ser considerats com iguals. Aquest seria un pas cap al domini total dels jueus ja que pels feixistes el liberalisme i la democràcia són sistemes que igualen la nació amb els enemics que la volen destruir. L'any 1923, Rosenberg va escriure, analitzant l'escrit dels savis jueus:

“És ben sabut que els jueus fan veure constantment que lluiten per la llibertat i la pau; els seus portaveus s'omplen la boca de benevolència i d'amor per la humanitat, sempre que això afavoreixi els interessos jueus.”

Adicionalment, el feixisme va ser un moviment reaccionari en front dels avenços socials i polítics dels últims anys. Amb les primeres victòries del feminisme, gran part dels homes es van veure amenaçats⁹. Els feixistes alemanys volien no només el retorn del patriarcat, sinó també organitzar el propi estat com una família patriarcal on el líder seria el pare de la nació. Una nació on el líder tindria la total autoritat moral davant dels seus metafòrics fills i esposa (Stanley, 2018). Un eslògan del partit nacionalsocialista alemany va ajudar a estendre aquesta idea: *“Ein volk, Ein reich, Ein führer”* (Un poble, Un imperi, Un líder). La frase servia de justificació per al poder absolut del líder o del partit. A més, les crisis posteriors a la Gran Guerra van alimentar els moviments comunistes que pretenien dur a terme revolucions per tota Europa per arribar al poder. Els marxistes no creien en la nació i es basaven en la lluita de classes per aconseguir la igualtat social i econòmica. Mussolini considerava que la lluita de classes dividia i afeblia la nació. Pretenia unir les classes en el sentiment nacional, sense haver-hi igualtat econòmica. Amb desigualtats, es podia mantenir la jerarquia feixista. Respecte a això, el polític feixista francès Pierre Taittinger va dir:

“L'objectiu principal de la Joventut Patriòtica era derrotar el progrés del comunisme per qualsevol mitjà necessari [...] Defensem la jerarquia de classes... Tothom sap que sempre hi haurà diferents nivells socials, els forts i els febles, els rics i els pobres, els governants i els governats.” (Soucy, 2022)

Malgrat la forta rivalitat entre feixistes i comunistes, ambdós moviments tenien bastant en comú. Deixant de banda les seves similituds ideològiques, les dues doctrines es basaven en la divisió entre “ells” i “nosaltres”. El comunisme considerava “ells” com la burgesia i el “nosaltres” com el proletariat. En canvi, el feixisme veia la nació com a “nosaltres” i l'enemic extern, els jueus, els comunistes i altres perills de l'estat com a “ells”. Aquestes són dues maneres d'aplicar polítiques de masses, que buscaven la mobilització massiva de la societat.

⁹ El feixisme advocava pel retorn d'un sistema altament jerarquitzat. En intentar fer un canvi al sistema, algun sector de la jerarquia es sentiria amenaçat de perdre el seu status. Aquesta inseguretat ajudava a la causa feixista, que volia tornar a implantar l'ordre.

Finalment, en termes econòmics el feixisme era extremadament conservador. Va abolir pràcticament tots els drets dels treballadors i va atorgar grans poders a l'alta burgesia. També va crear un sistema de corporativisme, que consistia en la divisió de cada sector econòmic en tres grups: els treballadors, els empresaris i l'estat. Aquests tres es reunien i prenién certes decisions junts i així els moviments obrers es sentien representats i no atacaven l'estat feixista. Tot i així, la gran majoria de les decisions de les corporacions es prenién entre l'estat i els empresaris, amb els treballadors votant en contra (Soucy, 2022).

2.4.3. Victòria del feixisme

El feixisme va guanyar els seus primers seguidors entre excombatents inadaptats, joves romàntics desencantats amb el liberalisme i els sectors més conservadors de la societat, incloent part de l'exèrcit. Més endavant van anar guanyant el suport de la petita burgesia. Aquesta estava perdent privilegis econòmics degut a la crisi de la postguerra, el que la teòrica marxista Clara Zetkin (1923) anomenava la "proletarització de la petita burgesia". Aquest col·lectiu es va sentir amenaçat pel declivi capitalista i del seu status i va buscar en el feixisme la seva salvació. També va guanyar suport, tot i que parcial, dels moviments obrers. El fracàs de les revolucions comunistes a Europa degut principalment a l'afebliment del moviment després de la seva ruptura amb el socialisme reformista va portar part dels comunistes desencantats i desesperançats cap al feixisme. Si bé el comunisme va fracassar, la socialdemocràcia va aconseguir aglutinar molts seguidors. No obstant això, quan van arribar al poder, aquests partits no van aconseguir implantar cap reforma seriosa ni estabilitzar els seus països. Això va generar més descontent entre els d'esquerres, provocant una fuga de vots cap al feixisme.

Tanmateix, per finalment arribar al poder el feixisme necessitava el suport de l'alta burgesia. Per això van organitzar grups paramilitars que atacaven als comunistes en vaga i els sindicats que portaven problemes als empresaris. Quan els partits tradicionals ja no van poder mantenir la seguretat econòmica dels rics, aquests van acabar recolzant el feixisme. A Itàlia aquesta transició va començar l'any 1921, quan el govern no podia fer front a les humiliacions de la *Vittoria Mutilata*¹⁰ i les crisis socials i econòmiques. Un any més tard, Mussolini prenia el poder. A Alemanya els empresaris van seguir recolzant el govern de la República de Weimar fins al Crack del 29, on el govern i l'economia van col·lapsar. Quatre anys més tard, Hitler ja havia pres el poder (Navarro, 2021). Amb l'arribada al poder, el feixisme va poder implantar

¹⁰ *Vittoria Mutilata* és un terme utilitzat per primer cop per Gabriele d'Annunzio al final de la Primera Guerra Mundial per referir-se al descontent que regnava a Itàlia pels pocs guanys territorials que van tenir als acords de pau, que no compensaven el monumental esforç econòmic i social que va fer la societat italiana.

els seus cruels plans de purificació de la nació, juntament amb les seves ambicions imperialistes de voler unificar tota la nació en un sol gran estat. Aquestes ambicions van portar al suïcidi del feixisme estavellant milions d'homes contra la Unió Soviètica i provocant la derrota total militar dels feixismes clàssics.

2.5. L'EXTREMA DRETA DE LA POSTGUERRA

Després de la Segona Guerra Mundial, el feixisme va caure en desgràcia i la democràcia liberal va tornar a guanyar a l'Europa occidental. Tot i així, des de la captura de Berlín, l'extrema dreta ha anat evolucionant i ha intentat reconquerir el món en quatre onades (Beyme, 1988). Les tres primeres van acabar sent derrotades, però sempre tornaven amb més força. La quarta és la que estem vivint actualment i l'objecte d'estudi del marc pràctic.

2.5.1. Primera onada: el neofeixisme (1945-1955)

Immediatament després de 1945, Europa occidental es trobava en un moment difícil. El continent intentava curar les ferides socials, econòmiques i polítiques de la guerra. Malgrat tot, la població es sentia alleujada pel retorn de la llibertat i la fi de l'estat autoritari i opressor. Malgrat el sentiment general de calma, algunes parts de la societat sentien nostàlgia cap als estats feixistes. Aquestes minories conservadores es van agrupar en partits minúsculs ideològicament idèntics al feixisme i al nazisme, creant el neofeixisme. Cal diferenciar entre el neofeixisme i el postfeixisme. Ambdós moviments són d'extrema dreta i posteriors a 1945. Malgrat això, el primer és ideològicament idèntic al feixisme clàssic mentre que el postfeixisme és l'evolució del feixisme modificat i adaptat als nous temps (Traverso, 2017).

Part d'aquests partits van ser prohibits i els que es van presentar a les eleccions no van tenir cap èxit, exceptuant el cas del Moviment Social Italià (MSI). Aquest partit estava liderat per la cúpula de poder de la derrotada República de Saló. Al 1948 van entrar al parlament amb 6 escons. Cinc anys més tard van ser el cinquè partit més votat, quintuplicant el nombre d'escons. També cal destacar el paper d'Oswald Mosley¹¹ en aquella època. Inspirat per l'èxit del MSI, va crear el Moviment Social Europeu. Aquesta organització pretenia ajuntar els diferents partits neofeixistes a Europa per fer un front comú, sense èxit.

¹¹ Oswald Mosley (1896-1980) va ser el líder feixista britànic durant el període d'entreguerres. Durant la Segona Guerra Mundial es va allunyar de la política, però el 1947 hi va tornar.

2.5.2. Segona onada: el populisme de dreta (1955-1980)

Amb la derrota del neofeixisme, l'extrema dreta va començar a modificar-se per intentar trobar un model que tornés a permetre l'arribada al poder. Aquesta segona onada va ser el camí pel desert que va haver de travessar el moviment per tal de tornar a tenir èxit.

Aquesta versió modificada va començar a França a mitjans de la dècada dels 1950s amb el Poujadisme, moviment de les classes mitjanes i petitburgeses que veien com la crisi econòmica estava danyant-los durament i el parlamentarisme era incapaç de solucionar la crisi. Encara que amb la tornada de Charles de Gaulle l'any 1958 el Poujadisme va ser pràcticament erradicat a França, va expandir-se per parts d'Europa després del descontent social provocat per les Revolucions de 1968 i la crisi del petroli de 1973. A part de protestar per la incapacitat de gestionar els problemes per part de les democràcies representatives, també demanaven la reducció dràstica d'impostos i incloïen certs aspectes del neofeixisme com l'ultranacionalisme o el rebuig als immigrants (Reggiani, 2017).

2.5.3. Tercera onada: la dreta radical populista (1980-2000)

La tercera onada es va caracteritzar per l'entrada al parlament de diferents partits d'extrema dreta. Aquestes organitzacions van mantenir el populisme de dretes de l'anterior onada, però van afegir aspectes autoritaris i nativistes¹². Com va dir Mudde (2021):

“Criticaven als immigrants i/o les minories autòctones [com els gitanos en l'Est d'Europa], així com a l'elit europea i la nacional, al mateix temps que es presentaven a si mateixos com la veu popular que deia el que el poble pensa”

Les crisis del 68 y 73 van portar cert descontent social, però els sistemes democràtics van acabar per debilitar-se amb la crisi de petroli del 1979. Això va donar peu a l'ascens de moviments radicals per diferents països d'Europa. A la dècada dels 90s, va seguir creixent la representació d'aquests partits dins dels parlaments. A més, la caiguda del comunisme a l'Europa oriental va provocar el naixement de vint democràcies tolides que van ser presa fàcil de la demagògia

¹² El nativisme és una ideologia o pensament polític i social que defensa o privilegia als nadius d'un territori i els seus interessos i rebutja als immigrants estrangers. Per tant, els nativistes solen promoure mesures per a restringir la immigració.

postfeixista.. Malgrat això, les victòries electorals de l'extrema dreta van comportar una reacció general negativa en gran part de la població europea. L'entrada amb un escó al parlament holandès del Partit del Centre¹³ l'any 1982 va provocar manifestacions a la ciutat de La Haya amb el lema "Han tornat". Quan el FPÖ¹⁴ van entrar al

Protesta a La Haya l'any 1982 per l'entrada al Parlament del l'etnopluralista Partit de Centre, on es pot llegir en un cartell "Han tornat".

Font: Wikiwand

govern austríac l'any 2000, va desencadenar protestes massives i el boicot de la comunitat internacional. Dos anys més tard, Jean-Marie Le Pen¹⁵ va passar per primer cop a la segona volta de les eleccions presidencials a França. Conseqüentment, la societat francesa es va unir recolzant al seu rival gaullista, que va aconseguir un 82% del vot (Mudde, 2019).

¹³ El Partit del Centre (CP) va ser un partit d'extrema dreta neerlandès fundat l'any 1980. Va tenir el seu millor resultat a les eleccions nacionals de 1982, amb 0,8% del vot i un escó. Dos anys més tard, el seu parlamentari es desvinculà del partit, deixant-lo sense representació al parlament. Després de molts conflictes interns, l'organització es va dissoldre l'any 1986.

¹⁴ El Partit de la Llibertat d'Àustria (FPÖ) és un partit d'origens centre-dretans fundat l'any 1956 a Àustria. L'any 1980 es va començar a radicalitzar, sent un dels principals partits de la dreta radical de finals del segle XX. Des de 1990 ha tingut un suport d'entre el 15% i el 25% del vot, sent un dels tres principals partits de la nació. A més, dels últims 30 anys n'ha governat 9 en governs de coalició.

¹⁵ Jean-Marie Le Pen és un polític francès ultranacionalista nascut l'any 1928. Va ser membre del moviment pujadista i l'any 1972 fundà el seu propi partit (Front Nacional). Al 2011 el partit va canviar de líder, sent ara la filla de Jean-Marie la presidenta del partit.

3. MARC PRÀCTIC

Havent analitzat el naixement de l'extrema dreta durant la Revolució Francesa i la seva constant metamorfosi fins l'any 2000, ara s'estudiarà què és i quines característiques té l'extrema dreta 2.0. Aquesta onada radical ha tingut com a resultat grans avenços electorals i, fins i tot, l'arribada al poder d'alguns d'aquests partits. A més, s'indagarà sobre les maneres en què influencia a la societat i la política. Per últim, s'explicarà breument com han respost els diferents agents de la societat a l'auge de la ultradreta i com podrien combatre-la més eficaçment.

3.1. QUÈ ÉS L'EXTREMA DRETA 2.0.?

L'extrema dreta 2.0. és com el historiador Steven Forti (2021) anomena l'etapa que comença als anys 2000, on la dreta radical augmenta significativament els seus èxits i els seus partits han anat guanyant importància per tota Europa (veure Annex 1). A més, podem veure que aquest és un moviment internacional: la victòria de Trump, Bolsonaro, Orban i Narendra Modi o l'apropament de Vladimir Putin a aquesta ideologia demostra l'èxit intercontinental de l'extrema dreta 2.0.

3.1.1. Característiques

Els partits que conformen l'extrema dreta actual són un col·lectiu heterogeni d'idees. Ara bé, hi ha unes característiques bàsiques que comparteixen totes les formacions polítiques; el nativisme, la islamofòbia, el populisme i l'autoritarisme. Per començar, tots els partits es basen en un nacionalisme extrem. Fins a la Segona Guerra Mundial, l'ultranacionalisme estava connectat amb el racisme i l'antisemitisme. Però després dels horrors del conflicte bèl·lic, el racisme i l'antisemitisme van ser àmpliament rebutjats, i es van per l'etnopluralisme. Segons l'expert en l'extrema dreta actual Cas Mudde (2021):

“L'etnopluralisme sosté que les persones es divideixen en grups ètnics que són iguals en jerarquia, però que han de mantenir-se segregats els uns dels altres.”

Per aconseguir aquest Estat monocultural els partits d'extrema dreta proposen el tancament de les fronteres als immigrants, donant l'elecció als estrangers residents d'assimilar-se amb la cultura local o ser repatriats. Malgrat donar-los l'opció d'escollir, consideren que l'Islam és incompatible amb els valors de la seva nació i, per tant, no es poden assimilar a les societats occidentals (Mudde, 2019). Com s'ha mencionat anteriorment, l'extrema dreta no només va

abandonar l'antisemitisme a la fi de la Segona Guerra Mundial, sinó que ha esdevingut filosemita. Així, veuen Israel com un exemple d'Estat monocultural i un aliat en la lluita contra l'Islam. Per tant, han substituït l'antisemitisme per la islamofòbia. Els radicals acusen a aquesta cultura de ser la culpable d'un suposat augment de la delinqüència i les violacions¹⁶. Aquesta islamofòbia es justifica utilitzant la teoria de la conspiració del "*Gran Reemplaçament*", que vindria a ser una versió actualitzada dels "*Protocols dels Savis de Sió*" comentats anteriorment. Aquesta teoria diu que la població blanca i cristiana europea està sent substituïda sistemàticament per una immigració massiva. No només això, sinó que també ressalta que la taxa de natalitat dels immigrants musulmans és bastant superior a la local, fet pel qual la substitució és inevitable. Els líders radicals culpabilitzen a les elits nacionals i europees de dirigir aquest complot que vol destruir la puresa racial europea. Concretament, el líder hongarès Viktor Orbán acusa al filantrop i multimilionari George Soros de ser el líder maligne d'aquesta conspiració.

Són molts factors que han provocat un increment substancial de la islamofòbia durant aquest segle XXI. Les principals causes són l'11-S i tots els posteriors atacs terroristes, l'increment dels fluxos migratoris (principalment durant la crisi migratòria de 2015) i que la societat percep que hi ha més musulmans dels que realment hi ha¹⁷.

A més, la nova extrema dreta adopta tècniques populistes que faciliten l'èxit d'aquests partits. Els experts no es posen d'acord a l'hora de definir aquesta ideologia, però sí concorden en què està guanyant importància i suport. La definició del filòsof i teòric polític argentí Ernesto Laclau és considerada com la més completa per la majoria dels experts. Laclau (2005) explica que la base de la societat és que el poble expressi les seves demandes i el govern les pugui satisfer. Aquestes demandes, anomenades demandes democràtiques, són diferents les unes de les altres ja que cada subjecte, que rep el nom de subjecte democràtic, té diferents necessitats. Ara bé, si un govern no aconsegueix satisfer suficients demandes democràtiques, aquests subjectes es podran unir en contra de l'estat (passen de ser subjectes democràtics a subjectes populars). Cal

¹⁶ Un bon exemple d'aquestes acusacions seria el de Geert Wilders, líder del neerlandès Partit de la Llibertat (PVV), que fa campanya electoral des del 2010 amb l'eslògan "Més seguretat, menys immigració". Un cas més conegut seria un cartell electoral del Partit Popular Suís (SVP) on un grup d'ovelles blanques feien fora a una ovel·la negra d'un prat pintat de la bandera nacional amb l'eslògan "Per a major seguretat".

¹⁷ Una enquesta d'Il Manifesto a 2018 a Itàlia demostrava que els italians creien que un 30% de la població eren immigrants i un 20% musulmans. En veritat, un 10% de la població són immigrants i només un 3% són musulmans. Segons l'Eurobaròmetre de 2018, els europeus tendeixen a creure que la població estrangera és el doble del que en veritat és. Això s'accentua a l'Europa de l'Est; els polonesos creuen que la taxa d'immigració és del 10% quan en veritat és del 1,1%, els romanesos creuen que és un 9,7% quan en veritat és un 1% i els eslovacs creuen que és un 8,3% quan en veritat és un 0,6%.

recordar que aquests subjectes només tenen en comú el fet de no ser satisfets per l'estat. Per això, necessitaran adquirir certs elements (líder, símbols, eslògans) per donar cos al moviment. Segons l'expert argentí, aquest contingut serà més eficaç si és abstracte i buit ja que el seu propòsit és homogeneïtzar un col·lectiu heterogeni. Segons els escriptors belgues Rudi Laermans i Koen Abst (2018), hi ha tres tipus d'elements ideològics que donen cos als moviments populistes: 1) podrien adoptar elements de l'esquerra radical (com podria ser l'alemany Die Linke, el grec Syriza o l'espanyol Podemos); 2) elements neoliberals (com podria ser l'italià Movimento 5 Stelle o Silvio Berlusconi); o 3) elements de la dreta radical (consistirien principalment en els moviments d'extrema dreta actuals).

La definició de populisme d'Ernesto Laclau permet entendre perquè Marco Revelli descriu el moviment com la "Revolta de les perifèries", o perquè Trump l'anomenava el síndrome del *Forgotten Man*, connectant-lo amb la idea de l'existència d'uns guanyadors i perdedors de la globalització (Forti, 2021). Segons Adrián Lardiez (2021), la lluita entre una administració ineficaç i les persones insatisfetes fa que el populisme adquireixi un caràcter anti-Establishment o anti-Status quo¹⁸. Per augmentar el rebuig a les administracions, els radicals ataquen a les elits principalment acusant-la de ser corruptes. No hi ha cap dubte que la corrupció financera és un problema greu en molts països, fent que els ultranacionalistes no hagin d'inventar-se cap escàndol. Tot i així, partits com Liga i Rassemblement National i figures com Trump o Bolsonaro estan relacionats amb casos de corrupció. Això fa que l'extrema dreta es centri més en la corrupció moral. Aquests partits acusen a les elits, formades per la classe política amb l'ajut de les esquerres i les minories, de manipular les ments de les dones i els joves (Mudde, 2019). Un bon exemple és la reiterada acusació de Macarena Olona, candidata a la presidència d'Andalusia per Vox a les eleccions regionals del 2022, que a les escoles públiques s'ensenya sexualitat avançada i diversitat a nens d'entre 7 i 11 anys. D'altra banda, Jason Stanley (2018) considera que la visió que té l'extrema dreta de la corrupció és més un tema racial. Ell creu que la corrupció que denuncien majoritàriament els ultranacionalistes és el suposat esforç de les elits per afeblir la puresa racial de la nació.

Quan aquests partits arriben al poder utilitzen aquesta suposada lluita contra la corrupció per implementar els seus objectius antidemocràtics i autoritaris. Com diu Jason Stanley (2018):

"Amb l'excusa d'erradicar la corrupció i els suposats partidismes, els polítics feixistes ataquen i debiliten aquelles institucions que podrien plantar cara al seu poder. Al mateix temps que ataca l'imperi

¹⁸ Aquesta és la creença que s'ha de canviar el sistema polític o la seva estructura i costums basant-se en el rebuig al sistema actual.

de la llei en nom de la lluita contra la corrupció, la política feixista afirma protegir les llibertats individuals i col·lectives. Aquestes, no obstant això, depenen de l'opressió de certs col·lectius.”

3.1.2. Diferències internes

A més dels trets mencionats anteriorment, l'extrema dreta també es caracteritza per la seva heterogeneïtat. Segons Cas Mudde (2021) els partits ultranacionalistes europeus no es posen d'acord principalment en tres temes.

La primera diferència és la visió del paper de l'Estat en l'economia. Uns partits proposen un estat del benestar xovinista, és a dir, un Estat que ofereix una gran quantitat de serveis, però només per als ciutadans nacionals. En l'altre extrem trobem als neo o ultraliberals, que defensen que l'Estat hauria d'intervenir el menys possible en el mercat. Un exemple del primer cas seria el RN de Marine Le Pen, mentre que Vox o Chega! serien un exemple de la segona opció. Ara bé, alguns partits apliquen polítiques liberals al mateix temps que polítiques proteccionistes. Donald Trump, per exemple, va aprovar les baixades d'impostos més radicals des de l'època de Ronald Reagan, a la vegada que aplicava polítiques proteccionistes i aranzels per a defensar la producció nacional. Altres partits com el polonès Llei i Justícia (PiS), el hongarès Fidesz o la Lega de Salvini també són exemples d'aquestes contradiccions econòmiques.

Una altre divergència ve a l'hora de tractar temes com la comunitat LGTBIQ+ o el feminisme. Tots els partits d'extrema dreta defensen la conservació dels valors tradicionals, però no tots els països europeus tenen els mateixos valors. En general, això es pot explicar degut a la diferència en la importància de la religió en els últims 300 anys a les diferents regions europees. En les del sud (catòlics) i de l'est (ortodoxos) ha tingut una major importància, motiu pel qual ara preserven valors molt més tradicionals i conservadors, fent que els partits d'aquestes regions estiguin completament oposats a la comunitat LGTBIQ+ o al moviment feminista. En canvi, països del centre i nord d'Europa van tenir una menor influència religiosa, fent que progressessin més en matèria de valors i tradicions¹⁹. Malgrat les diferències regionals, en tota Europa cada cop més dones i homosexuals estan votant a aquests partits, degut principalment a la creixent islamofòbia en aquests col·lectius. Les formacions radicals reiteren que l'islam és un perill per a aquestes comunitats, justificant-lo amb el tracte que tenen les dones i el col·lectiu LGTBIQ+ als països musulmans. Per últim, hi ha una gran diferència a l'hora de decidir quins

¹⁹ El líder d'ultradreta holandès Pim Fortuyn, assassinat la primavera de 2002, era obertament homosexual i Geert Wilders, successor de facto de Fortuyn ha continuat amb les seves polítiques vers a la comunitat LGTBIQ+. A més, segons un estudi de Le Monde publicat el 11 d'abril de 2016, un 32,4% dels homosexuals van votar a Le Pen, més que el percentatge de vots rebut a nivell nacional.

són els seus aliats. Amb el sorgiment d'un règim antidemocràtic i ultraconservador a la Federació Russa, els països europeus ara tenen una alternativa a l'atlantisme²⁰. A pesar d'això, molts radicals segueixen veient als Estats Units com els seus aliats naturals, principalment per factors històrics. Els ultranacionalistes polonesos o dels països bàltics veuen a Rússia com a una amenaça degut al seu passat, on la ja extingida Unió Soviètica va ocupar la zona per més de 45 anys en el cas de Polònia i per més de 200 anys en el cas de les tres nacions bàltiques. També són atlantistes els ultradretans de la península ibèrica²¹.

El cas contrari el trobem a l'extrema dreta francesa, italiana i austríaca. Tots tres s'han apropat cada cop més al règim de Putin, perquè consideren que comparteixen valors. A més, tant el RN francès, la Lega italiana, Fratelli d'Italia o el FPÖ austríacs no es van escindir dels partits de centre-dreta tradicionals, sinó que van sorgir com a alternativa o directament com a oposició a aquests partits. Això va permetre la formulació de la seva pròpia visió geopolítica i l'apropament a la Rússia de Putin (Mudde, 2019).

3.1.3. Causes de l'auge

No hi ha cap dubte que en els últims vint anys diferents partits d'extrema dreta han emergit per tota Europa (veure Annex 2). Encara que els experts no es posin d'acord a l'hora d'identificar les causes exactes de l'auge, trobem uns quants factors que sí podrien explicar l'augment de la popularitat dels ultranacionalistes. En poques paraules, les quatre principals característiques de l'extrema dreta 2.0. (islamofòbia, populisme, autoritarisme i nativisme) han guanyat popularitat entre la societat europea. Per començar, la islamofòbia estava present a Europa a finals del segle XIX, però amb l'atemptat del 11/S l'odi cap als musulmans es va accentuar. Catorze anys després un altre fet augmentava l'odi cap als musulmans; la crisi dels refugiats de 2015, en la qual milions de musulmans van buscar refugi a Europa. Aquest èxode va ser causat per la pobresa, inestabilitat i conflictes bèl·lics de la península aràbiga i del nord d'Àfrica, on la situació pejorativa en aquests països també va provocar la proliferació del terrorisme islàmic. Les organitzacions fonamentalistes d'aquests països van fer una sèrie d'atacs terroristes des de

²⁰ És la creença que Estats Units, Canadà i Europa haurien de ser aliats.

²¹ La bona relació va començar durant la Guerra Freda, quan els règims de Salazar i Franco eren vistos per Estats Units com un baluard de l'anticomunisme. Aquest atlantisme va ser heretat pels partits tradicionals de centre-dreta espanyols i portuguesos. Amb l'escissió de Chega! i Vox del PSD i PP respectivament, van mantenir la política exterior dels seus antics partits.

2015 que va provocar una major desconfiança del poble europeu cap als immigrants i la cultura musulmana²².

També ha crescut l'odi i la desconfiança cap a l'elit política i el sistema. Entre 2000 i 2008 les economies europees van créixer entre 200% i un 300%, principalment gràcies a la globalització, les noves tecnologies i la major cooperació econòmica (The World Bank, 2022). Malgrat l'èxit de la globalització, no tots han guanyat en aquest procés. Òbviament, les elits occidentals s'han enriquit massivament i també ho han fet les societats en procés de desenvolupament²³. Així i tot, el col·lectiu anomenat “els perdedors de la globalització” ha estat el gran oblidat. Aquests són principalment treballadors amb feines manuals (coneguts com els blue-collars workers) i els socialment conservadors que veuen com la globalització està provocant que les democràcies liberals avancin inevitablement cap a convertir-se en països multiculturals i progressistes. Com diu Steven Forti (2021):

“Si jo vaig créixer en un país en el qual els dies festius nacionals coincidien amb les meves festivitats religioses, el fet que els meus fills creixin en un país més igualitari en què la seva religió, amb les seves tradicions i festivitats, és simplement una més entre moltes altres em farà sentir discriminat. Si visc en una societat on tots els personatges de les pel·lícules i els programes de televisió que miro s'assemblen a mi, l'aparició puntual d'un protagonista que no és com jo em farà sentir relegat a un segon pla; començaré a sentir que la meua cultura ja no està pensada per a mi. Si tota la meua vida he percebut els homes com herois i les dones com objectes passius que els adoren, el fet que algú pretengui que tracti les dones com a iguals a la feina o sobre un camp de batalla farà que em senti privat d'un dret que considero inalienable. Rectificar desigualtats injustes sempre farà patir aquells que se'n beneficiaven i, inevitablement, algunes persones viuran aquest patiment com una forma d'opressió.”

Aquests perdedors culpen a les elits per permetre aquest procés i per haver-los pràcticament abandonat. Amb la posterior crisi del 2008, es va fer clara la incompetència del sistema polític i financer i va començar l'allunyament entre la classe política i el poble, perquè aquest darrer no es va sentir representat i sí oprimat. Això va ser degut a què les mesures aplicades posteriors a la crisi eren impopulars, per tant, els polítics no les explicaven i això provocava el distanciament amb el poble (Rodríguez M., 2017). Aquesta separació es va accentuar amb totes les polítiques a l'entorn de la Unió Europea. La mala gestió de la crisi i els nombrosos casos de corrupció han provocat una gran desconfiança de la població cap a les institucions

²² Una enquesta de YouGov al desembre de 2021 demostrava que un 61% dels ciutadans de la Unió Europea creien que hi havia massa immigrants al seu país, mentre que només un 27% el considera adequat o insuficient. Entre els països que més consideren que hi ha hagut un excés d'immigrants estan Hongria (76%), Espanya (70%) i Bèlgica (67%). A més, un 43% opinen que s'hauria d'aixecar un mur a les fronteres exteriors de la UE, mentre que un 46% no estan d'acord. Hongria (71%), Polònia (58%) i Alemanya (48%) són els països més favorables cap a la construcció del mur.

²³ Xina, per exemple, ha tret a més de 850 milions de persones del llindar de la pobresa des de 1981. Això representa el 61% de la població xinesa o el 11% de la població mundial (Ambrós, 2021).

democràtiques²⁴. No només es té una mala opinió de les institucions, sinó també del propi sistema democràtic, considerant que la democràcia genera un suposat caos, inestabilitat i incompetència de la classe política a l'hora d'afrontar els problemes que la pròpia democràcia causa. Mentre que els polítics es paralitzen davant la crisi, apareixen els anomenats homes forts que afirmen poder solucionar els problemes del poble.

El primer clar home fort del segle XXI va ser Vladimir Putin. El mandatari rus va ser escollit president l'any 1999 i era considerat per occident com un líder reformista i democràtic. El mateix pensaven les potències occidentals de Recep Erdogan, escollit primer ministre de Turquia l'any 2003. Malgrat això, durant la Conferència de Seguretat de Munic de 2007, Putin va abandonar els ideals reformistes i va explicar la necessitat d'una nova generació de líders forts que s'oposin a les democràcies liberals i a l'ordre mundial establert pels Estats Units després de la dissolució de la Unió Soviètica. Segons el prestigiós periodista britànic Gideon Rachman, comentarista del Financial Times i especialista en els homes forts i l'autoritarisme, molts líders d'arreu del món han seguit els passos de Putin des del seu famós discurs l'any 2007²⁵. El vuitè llibre de La República de Plató (Segle IV a.C.) explica que Sòcrates considerava aquesta transició antidemocràtica com un procés inevitable:

“Les persones, per natura, no tendeixen a l'autonomia, sinó que busquen un líder fort al qual seguir. En permetre la llibertat d'expressió, la democràcia obre la porta que un demagog s'aprofiti de la necessitat humana d'un home fort per a explotar el ressentiment i les pors de la ciutadania. Un cop es faci amb el poder, l'home fort posarà fi a la democràcia per a imposar la tirania”

Els homes forts han aconseguit utilitzar molt bé la llibertat democràtica contra la pròpia democràcia al llarg de la història. Joseph Goebbles deia que una de les grans ironies de la democràcia és que ella mateixa va facilitar als seus enemics més perillosos les eines per destruir-la. Per últim, el nativisme també ha crescut entre la població europea, degut al malestar general provocat principalment per les diverses crisis. Aquesta angoixa fa que el nacionalisme, molt

²⁴ Segons l'Eurobaròmetre de l'hivern de 2021, el 90% dels espanyols desconfiaven dels partits polítics. Un estudi de l'Institut d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials Italians (EURISPES) demostra que només un 9% dels italians confia en el parlament i un 15,9% en el govern. Als Estats Units podem veure el mateix fenomen: al 1964 un 64% de la població confiava en el govern, mentre que al 2012 la confiança havia caigut al 19%. D'altra banda, segons una enquesta d'Ipsos MORI, un 78% de francesos, 71% de polonesos, 58% de britànics i 52% d'alemanys estan d'acord amb la frase “Els polítics convencionals no es preocupen de persones com jo”.

²⁵ Al 2010, tornava al poder un Viktor Orban més nacionalista i radicalitzat que el dels anys 90. Entre 2012 i 2013, Xi Jinping es fa amb el control total de la República Popular Xina. Al 2014, al mateix any que Putin annexiona Crimea i dona suport als separatistes del Donbas, Recep Erdogan abandona els ideals reformistes i es converteix en president de Turquia, mentre que Narendra Modi es fa amb el control d'Índia. Dos anys després, la victòria de Donald Trump dona a entendre que aquest és un fenomen mundial i que fins i tot la nació líder del món democràtic no és immune. Al 2018, els homes forts van arribar a Amèrica del Sud amb l'ascens al poder del brasiler Jair Bolsonaro (Rachman, 2022).

estès per tota Europa, es converteixi en nativisme. El periodista Miguel Otero Iglesias ho resumeix dient:

“Si la situació econòmica va bé, pocs es queixen d’una major presència d’estrangers en el veïnat; però quan els llocs de treball escassegen i els serveis públics es veuen desbordats, és fàcil tirar-li la culpa al de fora.”

D’altra banda, alguns experts senyalen que l’auge de l’extrema dreta no només es deu a l’augment de la demanda per aquests partits. Cas Mudde (2010), influenciat per treballs d’altres experts com Betz (2004), Carter (2005), Givens (2005) o Norris (2005), considera que un factor crucial de l’increment del vot destinat a aquestes formacions prové de la capacitat d’aquestes per apropiar-se dels seus temes preferits, el que ell anomena *“issue ownership”*.

3.1.4. L’extrema dreta durant la pandèmia i la crisi ucraïnesa

Quan pensem en la relació entre la pandèmia i l’ultranacionalisme és fàcil generalitzar el negacionisme de Trump o Bolsonaro. Però, els dos mandataris són més una excepció que la norma. De fet, la primera diputada a Suïssa en posar-se la mascareta va ser Magdalena Martullo-Blocher, membre de l’ultradreta Partit Popular Suís. Els partits radicals europeus van ser els primers en senyalar la necessitat d’un confinament breu i estricte que erradiqués el virus, mentre que no destruís l’economia.

Òbviament, el rol de la ultradreta durant la pandèmia va variar en funció de si el partit radical governava o estava a l’oposició. Quan va esclatar la pandèmia, a la Unió Europea hi havia dos partits ultradretans que governaven en solitari²⁶, un partit que era membre majoritari d’una coalició de govern²⁷ i tres partits que eren els membres minoritaris d’una coalició de govern²⁸. Tots ells van intentar aplicar les seves polítiques anti-Covid, mentre que acusaven a l’oposició d’obstruir la seva governabilitat. Fidesz, per exemple, va acusar a l’alcalde de la capital, membre de l’oposició, de mala gestió de la situació. En canvi, el primer ministre polonès Morawiecki va dir que l’oposició, “en lloc de cuidar la pau i ajudar, va obstaculitzar”. EKRE va anar encara més lluny en acusar el Partit Reformista, el principal opositor, d’ajudar l’expansió del Covid-19 per a intentar enderrocar el govern.

²⁶ Fidesz d’Hongria i PiS de Polònia.

²⁷ SDS d’Eslovènia.

²⁸ EKRE d’Estònia, SR d’Eslovàquia i VMRO de Bulgària.

En contraposició, els partits radicals que estaven a l'oposició van estar constantment criticant al govern. Al principi de la pandèmia, van considerar que les mesures del govern, entre les quals destaca els confinaments, eren insuficients i arribaven amb retard. El líder dels ultranacionalistes Demòcrates Suecs, Jimmie Åkesson, es va referir a la resposta del govern com una massacre. Poques setmanes després, els primers partits en dir que els confinaments havien de ser aixecats van ser els de la dreta radical. La justificació era que el confinament estava destrossant l'economia, com indicava el neerlandès Fòrum per la Democràcia (FvD) referint-se a "pandèmia econòmica". A més, segons els nativistes els confinaments també anaven en contra de la democràcia. Alternativa per Alemanya (AfD) va dir que la llibertat d'expressió era "la víctima més clara de la pandèmia". Fins i tot, el partit neofeixista Partit Popular Nostra Eslovàquia (L'SNS) va dir que el govern utilitzava el confinament per a "esclavitzar" la població. Tanmateix, van utilitzar la pandèmia per a expandir la seva ideologia. Mentre que van acceptar amb bona cara el tancament de fronteres durant el confinament, denunciaven que es tornessin a obrir quan els casos baixaven. A mitjans de juny de 2020, quan es van començar a reobrir les fronteres, el diputat del Parlament Europeu Garraud, membre del RN, va exclamar:

"La crisi sanitària ha demostrat l'interès fonamental dels controls fronterers interns i externs de l'espai Schengen en aquest àmbit, la lògica dictaria que continuessin. El que està passant és exactament el contrari!"

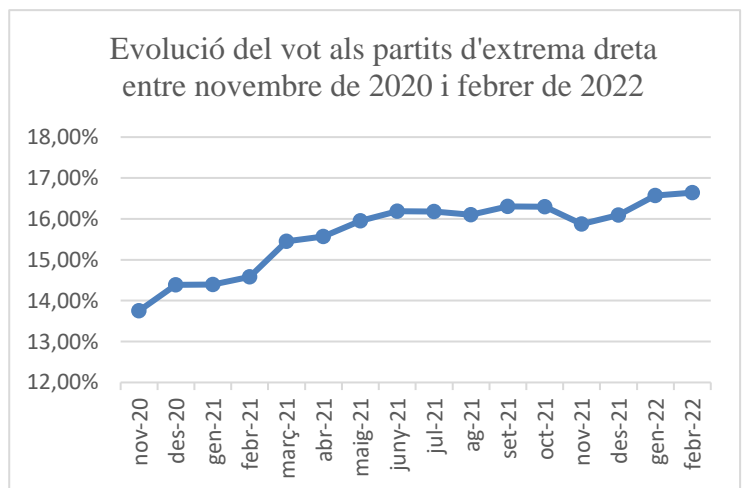
També van propagar la islamofòbia en acusar als immigrants musulmans de l'expansió del Covid-19. El cap de seguretat del règim d'Orban, György Bakondi, va reivindicar que "la immigració il·legal (musulmans principalment) ha estat un problema de salut fins ara, però ha aconseguit un nou nivell amb l'epidèmia del coronavirus". Vox, en canvi, va atacar el moviment feminista en acusar-lo d'expandir la malaltia per organitzar manifestacions multitudinàries en diverses ciutats el Dia de la Dona, una setmana abans de l'inici del confinament a Espanya. Irònicament, el mateix dia Vox va organitzar una reunió massiva a Madrid, on la major part dels líders es van contagiar. Posteriorment, Ortega Smith, mà dreta de Santiago Abascal, va publicar al Twitter: "Els meus anticossos espanyols lluiten contra el maleït virus xinès". Per últim, hi va haver una lleugera divisió entre els radicals dels països del sud i del nord d'Europa. Mentre que les radicals meridionals acusaven als de Brussel·les de donar ajudes insuficients, els del nord denunciaven l'obligació de tenir que ajudar als països del sud.

Respecte a les conseqüències electorals de la pandèmia, els experts no es posen d'acord. Periodistes com Will Hutton o Walter Mead consideren que la pandèmia ha estat perjudicial

per l'extrema dreta. Per justificar-ho argumenten que és clarament per l'anomenat "rally 'round the flag effect"²⁹ del polític americà John Cueller. Aquest efecte hauria provocat un major suport cap al govern i, per tant, un menor suport cap a l'oposició, on estan la major part dels partits d'extrema dreta europea. Segons ells, aquest efecte seria especialment negatiu per a la dreta radical ja que el poble estaria distret i donaria menys importància a temes que beneficien els radicals, com la immigració o la corrupció. Tot i així, polítics com Cas Mudde, Paolo Gerbaudo i Florian Bieber consideren que, pel contrari, aquest efecte no ha impactat la popularitat dels partits de la dreta populista.

Per a comprovar quin impacte havia tingut aquest efecte, un estudi de Cambridge University (2020) va analitzar l'evolució de les enquestes als 27 països de la Unió Europea entre març i juny de 2020. Analitzant els resultats es pot veure que els partits del govern van guanyar suport entre el març i maig³⁰. Però, a partir de maig la preocupació per la Covid-19 va començar a intercanviar-se per la d'una gran crisi econòmica, provocant que entre maig i juny els partits que governaven perdessin de mitjana un 3,3% en intenció de vot. Per tant, es pot dir que hi va haver "rally 'round the flag effect", però aquest va ser molt breu i insignificant, ja que només va durar dos mesos i va augmentar la popularitat dels partits només un 2,2% de mitjana, mentre que al mes següent van perdre un 3,3%.

D'altra banda, els partits d'extrema dreta no van patir cap canvi per sobre del 1% durant el "rally 'round the flag effect". Després de la fi de l'efecte de John Mueller a l'estiu, gran part dels partits radicals van aconseguir aprofitar-se de la crisi econòmica i social creada per la pandèmia i el confinament. Analitzant l'evolució de les enquestes de setze partits

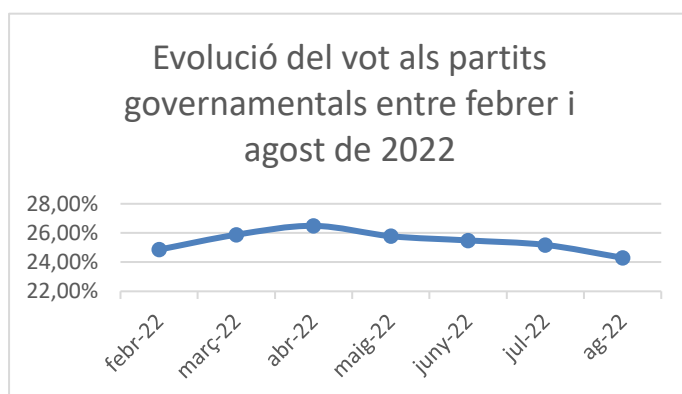
Font: Pròpia (Mitjana mensual de totes les enquestes publicades)

²⁹ Aquesta teoria, formulada pel polític americà John Mueller l'any 1970, explica que en temps de crisi internacional o de guerres el suport cap al govern incrementa significativament ja que aquestes crisis distreuen al públic d'altres qüestions importants i demanen solidaritat nacional. Un bon cas és la popularitat de George Bush durant el 11-S, quan l'aprovació del seu govern va passar del 50% al 90% en un parell de dies. Un altre exemple seria el canvi de la intenció de vot a Ucraïna després de la invasió russa. Al 21 de febrer, una enquesta d'Info Sapiens demostrava que el partit de Zelensky només guanyaria el 19,2% del vot. Un mes després, la intenció de vot cap a Zelensky va augmentar fins arribar al 52%.

³⁰ Al març, la mitjana d'intenció de vot als partits governamentals era d'un 18,5%. A l'abril, la mitjana havia augmentat a un 19,5% i al maig la mitjana va arribar el 20,7%.

ultradretans d'Europa³¹ entre novembre de 2020 i febrer de 2022 (començament de la guerra d'Ucraïna), podem comprovar l'increment del suport a aquestes formacions. Concretament, la mitjana del vot cap a aquests partits va augmentar del 13,3% al 16,1% en quinze mesos. Encara que no sigui un gran creixement (solament un 2,8% en 15 mesos, que equivaldria a un augment de només 0,16% cada mes), es tracta d'un creixement estable. El partit amb el major ascens va ser el romanès AUR (+12,5%), mentre que FPÖ, Vox, Fratelli d'Italia, JA21 i EKRE van incrementar la seva intenció de vot entre quatre i sis punts percentuals. Tot això s'ha traduït en victòries electorals. Entre el començament de la pandèmia i el començament de la invasió russa hi van haver nou eleccions nacionals a la UE, en les quals sis l'extrema dreta va millorar la seva posició respecte les eleccions anteriors. La dreta radical va fer guanys molt significatius a Romania (de 0 a 33 escons), Croàcia (de 12 a 23 escons) i Portugal (de 1 a 12 escons).

Després d'any i mig d'un auge estable de l'extrema dreta, un esdeveniment va canviar-ho tot. El 24 de febrer de 2022, Rússia va atacar Ucraïna després de mesos d'amenaçes, canviant completament l'agenda política dels països occidentals. Igual que amb la pandèmia, diferents periodistes i experts van opinar que hi hauria un significant "rally 'round the flag effect". Segons els politòlegs japonesos Takahiro Tabuchi i Kentaro Fukumoto (2022), la popularitat de diferents líders occidentals es va disparar en els mesos posteriors a la guerra. D'altra banda, el periodista francoamericà Olivier Knox (2022) considera que la població segueix massa preocupada per l'economia com per a distreure's amb la guerra.

Per a comprovar si hi va haver un "rally 'round the flag effect", s'ha analitzat l'evolució de les enquestes entre febrer i agost de 2022 d'onze partits³² que actualment participen en un govern dintre de la UE. Es pot veure clarament que als dos primers mesos de guerra, els partits governamentals van créixer (+1,61% de mitjana). Així i tot, a l'abril el creixement s'estabilitza i al maig ja

Font: Pròpia (Mitjana mensual de totes les enquestes publicades)

³¹ Fidesz, Jobbik, Chega!, JA21, Konfederacja, AUR, SR, PiS, SD, Vox, AfD, Fratelli d'Italia, EKRE, SPD, EL i FPÖ.

³² El Partit Socialista de Portugal, el Partit Socialista Obrer Espanyol, el Partit Socialdemòcrata d'Alemanya, el Grüne d'Alemanya, el Grüne d'Àustria, el Partit Popular d'Àustria, el SPOLU de Txèquia, el Partit Socialdemòcrata Suec, el Partit Socialdemòcrata Danès, el Partit Socialdemòcrata Romanès i el Partit Nacional Liberal.

van començar a perdre suport per la crisi econòmica i la inflació. A l'agost ja havien perdut de mitjana 2,19% del vot respecte a l'abril. Per tant, podem concloure que, igual que amb la pandèmia, hi va haver un breu i lleuger canvi degut a l'efecte de John Mueller. Això va provocar una petita caiguda de suport als partits d'oposició, on es troben la majoria dels partits d'extrema dreta. Tot i així, ràpidament es van recuperar a nivells d'abans de la invasió. Respecte a l'extrema dreta, es va considerar que els partits radicals serien víctimes de la guerra, degut a que gran part dels partits ultranacionalistes recolzaven el règim de Putin i tenien connexions amb Rússia. Des del principi de la guerra s'ha vist com els polítics de diferents ideologies i països han atacat els partits d'extrema dreta per les seves connexions amb Putin. Raphaël Glucksmann (2022), eurodiputat membre del Partit Socialista Francès, va dir:

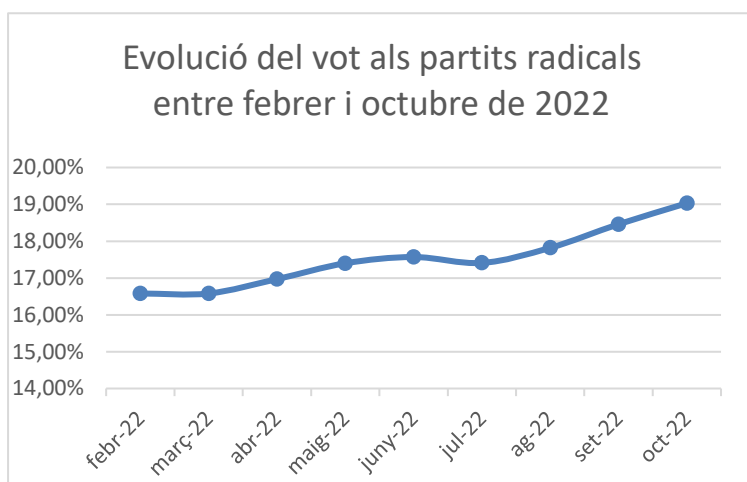
“Putin ha llançat una guerra híbrida contra les democràcies europees durant anys. I ha trobat en moviments d'extrema dreta i líders de tot el continent aliats útils. Des del punt de vista financer, polític i ideològic, aquests partits es presenten directament a l'agenda del Kremlin. Ha arribat el moment de parlar i actuar per a protegir les nostres democràcies. Això va molt més allà de les divisions polítiques tradicionals i representa el nostre deure més sagrat.”

Per exemple, Marine Le Pen va ser constantment atacada durant la campanya presidencial, principalment per les seves connexions financeres amb els bancs russos. A més, va imprimir 1,2 milions de fulletons on sortia ella amb el mandatari rus. Ràpidament, es va tenir que distanciar de Putin, incloent l'eliminació dels fulletons. D'altra banda, Salvini, que un cop va descriure a Putin com el millor mandatari de l'actualitat, va visitar un poble on s'acollien refugiats ucraïnesos a la frontera polonesa per intentar distanciar-se de Putin. Malgrat aquest gest, no va ser ben rebut per raons obvies. L'alcalde de la localitat, Wojciech Bakun, li va donar com a regal la camiseta amb la cara de Putin que Salvini es va posar en una visita a Moscou l'any 2014. A més, va denunciar:

“Ens agradaria anar amb tu a la frontera i a un centre de benvinguda de refugiats per veure el que el vostre amic Putin ha fet, el que la persona a qui qualifiqueu d'amic ha fet a aquestes persones, que estan creuant la frontera amb un ritme de 50.000 persones al dia.”

Davant dels constants atacs, l'extrema dreta només podia fugir de les acusacions i intentar rebre el menor dany possible. Al mateix temps, es van oposar a les sancions cap a Rússia argumentant que perjudicarien greument l'economia nacional. Aquesta postura es va anar fent cada cop més popular a mesura que s'agreujava la crisi econòmica, i el “rally 'round the flag effect” es va difuminant. Segons la politòloga francesa Colette Davidson (2022), aquesta política popular no compensarà els constats atacs per les connexions amb Rússia, ja que segons ella han perdut legitimitat i són poc creïbles. Altrament, el polític turc İdris Lika (2022) opina que la guerra

serà beneficiosa per l'extrema dreta degut a la seva política anti-sancions, però que la política exterior té poca o cap influència en la intenció del vot. Per veure realment què ha passat, s'ha analitzat l'evolució de les enquestes entre febrer i agost de 2022 de tretze partits ultranacionalistes europeus³³. Es pot veure que entre febrer i abril, quan el “rally 'round the flag effect” era significant, els partits radicals van augmentar la seva intenció de vot un 0,32% de mitjana. Aquest augment va continuar estable a mesura que l'efecte de John Cueller anava desapareixent. En els primers sis mesos de guerra, l'extrema dreta va guanyar de mitjana 0,14% al mes, un ritme d'increment bastant similar al d'abans del conflicte bèl·lic. A més, líders propers a Putin com l'hongarès Viktor Orban, el serbi Aleksandr Vucic o Marine Le Pen, van

Font: Pròpia (Mitjana mensual de totes les enquestes publicades)

aconseguir grans victòries electorals durant els primers mesos de la guerra. Per tant, podem concloure que els primers sis mesos de la guerra no van tenir cap efecte important en el suport electoral als ultranacionalistes. És més, amb la crisi econòmica, social i geopolítica, s'espera que l'extrema dreta guanyi terreny més acceleradament en els pròxims

mesos.

3.2. CANVIAR DES DE DINS

Com hem vist, l'extrema dreta pretén utilitzar el propi sistema democràtic per augmentar el seu poder. Per tant, la ultradreta necessita les victòries electorals i el suport popular per a influir directament en les societats i poder aplicar les seves polítiques. Òbviament, el grau d'influència sobre la política nacional varia en funció del rol i el pes que té cada partit a les assemblees municipals, regionals i nacionals.

3.2.1. El rol polític de l'extrema dreta

La manera que l'extrema dreta pot aplicar millor les seves polítiques és governant en solitari. Aquest seria el cas d'Hongria i Polònia, on les formacions radicals han aconseguit suficient

³³ Fidesz, PiS, Konfederacja, SD, Chega!, JA21, SR, AfD, Fratelli d'Italia, EKRE, SPD, EL i FPÖ.

suport com per fer-ho. Veient aquests dos casos ens sorgeix la pregunta de com han aconseguit tant suport i, potser encara més important, si són casos aïllats o es poden replicar en altres països europeus.

Segons el polític búlgar Ivan Krastev i l'americà Stephen Holmes (2019), quan els països d'Europa de l'Est van abandonar el comunisme, van imitar esperançats els sistemes liberals occidentals. Tot i així, la corrupció, la desigualtat i la pobresa no van desaparèixer. A més, amb les crisis financera i migratòria va quedar clar per part de la població oriental que les democràcies liberals no funcionaven. Fins i tot, es va anomenar al liberalisme com “El déu que va fallar a l'Europa oriental”. Aquesta idea va ser explotada a la perfecció pels líders de la ultradreta polonesa i hongaresa. A més, altres factors com el gir massiu de l'electorat cap a la dreta, la corrupció dels partits d'esquerres i la seva connexió amb el passat comunista, el sistema electoral poc representatiu³⁴ o el gran lideratge dels caps de partit³⁵ van facilitar l'arribada al poder d'aquestes formacions. A l'hora de respondre la pregunta de si són casos aïllats, molts experts consideren que el fet que Polònia i Hongria siguin democràcies poc establertes va ajudar, però que cap país és immune. Per exemple, a les eleccions europees de l'any 2019, l'extrema dreta va ser la més votada en països occidentals com el Regne Unit, Itàlia i França. A més, les eleccions presidencials austríaques de 2016 i les franceses de 2022 van estar a punt de ser guanyades per candidats d'extrema dreta.

Però, el cas més clar que les democràcies occidentals també poden ser víctimes de l'extrema dreta és Itàlia. Les eleccions parlamentàries de 2018 van ser guanyades pel Moviment 5 Estrelles, mentre que la Lega va quedar tercer amb la meitat d'escons que el M5S. El líder Strellista Giuseppe Conte va fer una coalició amb els ultradretans, atorgant pràcticament el mateix poder a la Lega que a ells.

Giorgia Meloni, líder del Fratelli d'Italia, celebrant la victòria als comicis l'any 2022.
Font: Deutsche Welle

³⁴ Els sistemes poc representatius són anomenats sistemes majoritaris. Aquests afavoreixen l'estabilitat i les majories parlamentàries. Per exemple, a les eleccions d'Hongria de 2014, el Fidesz va rebre només el 44% del vot, però va aconseguir el 67% dels escons. Un any després, a les eleccions legislatives de Polònia, el PiS va aconseguir el 37% del sufragi, mentre que va quedar-se amb el 51% dels seients del parlament.

³⁵ Molts líders ultradretans són populars degut al seu carisma i a la seva proximitat amb el poble. Un bon exemple és el mandatari d'Hongria Viktor Orban. Com explica el periodista hongarès i seguidor d'Orban Heincz Barnabas (2022), ell té un carisma que el permet guanyar-se el cor de gran part de la població. Tanmateix, no hi ha dubte que Viktor Orban és un gran estratega polític (veure Annex 3). L'analista hongarès i crític d'Orban Balázs Jarábik ha arribat a dir que “És probablement un dels polítics més talentosos de la seva generació”.

Al 2019, gràcies a vàries victòries regionals i a l'excel·lent resultat a les eleccions europees, la intenció de vot a la Lega es va catapultar a més del 35%. En aquell moment, el líder leghista Matteo Salvini va sentir-se confiat i va anunciar que trencaria la coalició per forçar unes eleccions en un cèlebre discurs a finals d'estiu en una platja al sud d'Itàlia. Salvini va dir "Demano als italians que em donin plens poders perquè puguem fer el que havíem promès que fariem, fins al fons"³⁶. Per evitar l'ascens de Salvini, Giuseppe Conte va trencar les seves promeses electorals i es va aliar amb la coalició de centre-esquerre per a evitar unes eleccions anticipades (Sidrera, 2020). En aquest escenari, al principi de gener de 2021, un partit minoritari d'esquerres (Italia Viva) surt del govern per culpa de desacords a l'hora de repartir uns fons de "Next Generation EU". Conte, en veure que ja no contava amb suficient suport per a governar, va dimitir el 26 de gener de 2021. Els radicals de dretes ràpidament van demanar eleccions³⁷. Tot i així, els partits es van mobilitzar i van formar un govern d'unitat nacional encapçalat per Mario Draghi. El seu gabinet tenia el suport de tots els principals partits italians (inclòs la Lega), exceptuant el Fratelli d'Italia. Al juliol de 2022, el M5S va sortir del govern en considerar que aquest no feia el necessari per ajudar a les famílies a lluitar contra la crisi econòmica provocada per la pandèmia i la guerra ucraïnesa, desembocant un altre crisi governamental. Aquest cop cap solució va ser acordada i el 25 de setembre es van celebrar eleccions anticipades, on finalment els nativistes van obtenir la seva victòria. Aquesta coalició, ara liderada per Fratelli d'Italia (26%) comptava amb una Lega (9%) molt afeblida, Forza Italia (8%) i una coalició de partits moderats (2%)³⁸. Itàlia veia com arribava al poder un govern quasi completament format pels radicals.

D'altra banda, encara que l'extrema dreta estigui clarament en auge, segueix sense tenir suport electoral suficient en gran part dels països europeus com per governar en solitari. Així i tot, molts partits radicals esdevenen claus per a formar govern. Entre 2019 i 2022 l'extrema dreta ha governat en coalició a Estònia, Eslovènia, Àustria, Suècia, Itàlia, Letònia i Eslovàquia. Òbviament, els partits ultradretans poden aplicar millor les seves polítiques quan governen en solitari, però governant en coalició han pogut influenciar en la política nacional i regional fins

³⁶ Aquest discurs s'assembla considerablement al de Mussolini l'any 1922, conegut com el discurs de Bivacco, on va dir "Demanem plens poders perquè volem assumir plenes responsabilitats".

³⁷ Van fer aquesta demanda ja que estaven en molt bona posició per a guanyar les eleccions. Segons l'aglutinadora d'enquestes Polls to Polls de Politico (2021), la Lega veia com la seva popularitat queia des de l'intent de trencament de govern al 2019, però seguia sent el partit amb més intenció de vot (24%) L'altre partit d'extrema dreta, Fratelli d'Italia, havia augmentat dràsticament fins arribar al 17% del vot i el més moderat Forza Italia de Berlusconi un 8%. En total, es creia que podrien guanyar un 49% del vot, el que donaria una molt àmplia majoria a les cambres degut al sistema poc proporcional italià.

³⁸ Encara que aquest bloc superava àmpliament a la coalició d'esquerres, és un resultat menys òptim del que podrien haver obtingut a principis de 2021. A més, no van ser capaços d'obtenir una majoria constitucional (2/3 dels escons), és a dir, que no podran canviar la constitució per ells sols.

a cert grau. Cal destacar que tot i que cada cop més partits radicals hagin entrat en els governs estatals i locals, la gran majoria d'aquestes formacions encara es troben a l'oposició.

3.2.2. Com influencia la dreta radical a la política nacional

Per començar, la manera més directa en la que influencia l'extrema dreta en les societats europees és mitjançant l'aplicació de les seves polítiques. Com s'ha mencionat anteriorment, les formacions radicals (igual que tots els altres partits polítics) poden aplicar més fàcilment les seves polítiques quan governen en majoria i en solitari. Tot i així, l'oposició a aquests governs pot impedir l'aplicació de la política radical. Com diu Cas Mudde en el seu llibre més recent *“La ultradreta avui”* :

“Des del moment mateix en què va entrar a la Casa Blanca, el president Trump ha criticat sense descans els periodistes i els jutges que se li oposen d'alguna manera, i no ha deixat de suggerir noves mesures per a coartar la seva independència. Però, fins avui, ha intentat canviar el seu entorn polític substituint al personal d'aquest sistema, més que transformant l'estructura institucional d'aquest. A Polònia, el nou govern de dreta radical ha llançat un atac frontal contra els tribunals i els mitjans de comunicació, però ha xocat amb la resistència de la societat civil, els jutges, els partits de l'oposició i la comunitat internacional. El PiS està tractant de seguir el «model Budapest», però manca de majoria constitucional i la permanència (fins al moment) en el poder amb les quals sí que compta Orban.”

Els radicals aprofiten el seu pas pel govern per a aplicar mesures islamòfobes, nativistes i populistes, amb l'objectiu final de destruir el sistema democràtic (Forti, 2021). A *“La ultradreta avui”*, Cas Mudde explica que s'ha d'estudiar el cas hongarès per entendre com l'extrema dreta destrueix la democràcia en un país occidental. El politòleg holandès sintetitza a la perfecció aquest procés d'autocratització d'Hongria:

“Orban ha reduït el parlament a una mera instància de validació automàtica i partidista, especialitzada en poc més que tramitar i aprovar projectes de llei a proposta del govern. Ha afeblit les institucions que no es trien pel principi de la majoria popular - des dels tribunals fins a les agències tributàries - limitant el seu poder i col·locant en elles a companys seus. Ha criticat a les organitzacions de la societat civil i als mitjans independents i ha dificultat el seu funcionament aprovant nova legislació al respecte i retirant-los finançament públic. Una xarxa d'empresaris relacionats amb Fidesz, i més concretament, amb el propi Orban, van començar a adquirir la major part dels mitjans de comunicació hongaresos, van provocar el tancament d'alguns (inclòs el prestigiós diari Népszabadszág) i, finalment, van consolidar uns altres sota la fundació nacional «independent», dirigida per un lleial al règim.[...] Amb la seva recent maniobra per a crear una judicatura paral·lela i partidista que subjuguí a un poder judicial (sol) nominalment independent, Orban ha aconseguit que Hongria ja no sigui ni liberal ni democràtica. S'ha convertit en un estat autoritari competitiu, en el qual es permet una existència testimonial (en els marges polítics) d'una oposició cada vegada més assetjada i aïllada.”

A més d'aplicar les seves polítiques i destruir les institucions democràtiques, aquests grups també ataquen la veritat i el debat constructiu. Per aconseguir-ho, utilitzen diferents mètodes. Primerament, quan aquests partits arriben al govern canvien els sistemes educatius per tal que els nens creixin amb els valors tradicionals i ultraconservadors dels radicals nacionalistes. Un cas evident seria el manipulador sistema educatiu rus. El règim de Putin controla les escoles i les tècniques d'ensenyament, a la vegada que obliga a difondre el seu missatge polític. Tanmateix, ataca a les universitats privades i estrangeres, com per exemple la Universitat Europea de Sant Petersburg, que va haver de tancar l'any 2016 després d'anys d'assetjament per part del govern. També podem veure un cas similar a la Unió Europea. Jason Stanley (2019) explica:

“El que ha succeït a Hongria n'és un exemple clar. Quan Viktor Orban va arribar al poder va denunciar que les escoles eren focus d'adoctrinament liberal. Va nacionalitzar el sistema educatiu, que fins llavors havia estat sota el control dels consells escolars locals, i va crear una associació professional a la qual tots els docents estaven obligats a afiliar-se i que els forçava a «servir els interessos de la nació». El nou pla d'estudis comú recomanava les obres d'escriptors antisemites hongaresos. Finalment, es va exhortar les escoles a afavorir activitats que evocessin un passat nacional gloriós i mític, com ara equitació i cançons tradicionals hongareses. La millor universitat d'Hongria és la Central European University (CEU), independent de l'Estat hongarès. Orban descriu la CEU com una institució estrangera que vol competir amb les escoles hongareses locals i difondre valors universalistes liberals com l'empatia envers la immigració. L'abril del 2017, el Parlament del país va incorporar una clàusula addicional a un projecte de llei contra la immigració que pretenia anul·lar l'operativitat de la CEU a Hongria com a institució estatunidenca i regular la mobilitat de professorat i estudiants, per motius de seguretat nacional. En conseqüència, és probable que la CEU hagi de tancar les seves portes.”³⁹

D'altra banda, els radicals intenten canviar el passat per així destruir la veritat, mitificant-lo i impeding recordar les seves èpoques vergonyoses. Per exemple, a l'inici del 2018, el parlament polonès va aprovar una llei que considerava il·legal insinuar que Polònia era responsable o estava relacionada d'alguna manera amb les atrocitats comeses en territori polonès durant l'ocupació nazi (fet que està ben documentat). El parlament turc, controlat per Erdogan, va il·legalitzar “els insults a la identitat turca”, inclosa la menció del genocidi armeni durant la Primera Guerra Mundial. Els partits de l'oposició també volen corregir la història del seu país. Jean-Marie Le Pen va ser condemnat per negar l'Holocaust. La seva filla, Marine Le Pen, va negar la culpa de França per la batuda de Vel d'Hiv, on uns 8.000 policies francesos van detenir a més de 13.000 jueus (inclosos 4.115 nens) i els van entregar a les autoritats nacionalsocialistes alemanyes. Un altre exemple és el discurs d'Alexander Gauland, un dels líders principals del AfD, durant la campanya electoral de 2017 quan va dir “Mai ningú no ha hagut d'enfrontar-se

³⁹ Aquesta afirmació va ser feta per Jason Stanley en el seu llibre “Fatxa: Com funciona el feixisme i com ha entrat a la teva vida”, publicat el 20 de febrer de 2019. La CEU es va veure forçada a marxar d'Hongria només set mesos després.

a un passat tan òbviament falsejat com el d'Alemanya” Reescriure el passat es facilita degut a que la humanitat està condemnada a oblidar el passat, especialment les èpoques més fosques de cada nació. Un estudi de les científiques estatunidenques Jennifer Richeson i Katie Rotella l'any 2013 demostra que la població tendeix a oblidar més fàcilment els fets històrics negatius de la pròpia nació que la d'un país estranger. Per últim, l'extrema dreta 2.0 combat la veritat mitjançant l'atac durant els debats constructius. Per aconseguir-ho, utilitzen teories de la conspiració. Per entendre com la utilització d'aquestes teories pot destruir els debats, Jason Stanley (2018) escriu:

“Per estar en desacord, primer cal que es comparteixin una sèrie de supòsits respecte el món. Fins i tot un duel exigeix que s'estigui d'acord amb les seves regles. Dues persones poden tenir opinions diferents sobre l'adequació o no adequació del pla d'assistència sanitària d'Obama, però si una sospita que l'expresident és un espia musulmà que planeja destruir els Estats Units i l'altra no, la discussió no serà productiva.”

Malgrat tot, els experts consideren que la major influència del moviment radical ha estat el canvi de l'espectre polític per tota Europa. Com hem vist abans, les polítiques de l'extrema dreta tenen certa popularitat. Per tant, el que necessiten és que el debat públic es traslladi cap als seus temes preferits en comptes de canviar l'opinió pública. Clarament, els radicals ho han aconseguit. Segons una enquesta del SOM-institutet (centre de recerca de la Universitat de Gothenburg) al febrer de 2020 els temes que més importaven a la població sueca eren la immigració (38%) i la seguretat (34%). Això no és un cas excepcional, sinó que és una norma generalitzada per tota Europa.

Tots aquests factors han provocat que els partits tradicionals de dreta hagin adoptat polítiques pertanyents a la dreta radical. Per exemple, l'exprimer ministre britànic David Cameron i l'expresident francès Nicolas Sarkozy van dir que el multiculturalisme havia fracassat i van endurir certs criteris per la integració, però cap d'ells van fer cap canvi dràstic en la política migratòria. Addicionalment, els primers ministres del nord d'Europa van acusar a la UE d'acumular massa poder, d'estar desconnectada de les realitats nacionals i van prometre no tornar a rescatar financerament cap altre país. Tot i això, han acabat secundant tots els successius rescats (Mudde, 2019). El polítòleg Antonis Ellinas ha anomenat aquesta estratègia *“jugar la basa nacionalista per a després retirar-la”*.

Per últim, cal dir que ha canviat la manera com la societat veu l'extrema dreta. Entre 1945 i 2000 els partits de la dreta radical estaven als marges polítics. En canvi, ara aquestes formacions són partits de govern, de coalició o almenys *“Koalitionsfähig”* (acceptables com a socis). Els

experts anomenen això com el canvi de patologia normal a normalitat patològica. La normalització de l'extrema dreta i la seva política és un factor clau per entendre perquè se'ls permet entrar al govern. A més, la majoria de la societat també ha normalitzat la presència del monstre nacionalista. Com hem mencionat anteriorment, la població civil es mobilitzava quan l'extrema dreta guanyava poder, com quan el Partit de Centre holandès va guanyar un escó l'any 1982, quan el FPÖ va entrar al govern al 2000 o quan Jean-Marie Le Pen va arribar a la segona volta de les eleccions presidencials dos anys després. Aquestes demostracions d'oposició massives es van deixar de veure a partir de l'inici de la quarta onada. Un exemple seria les eleccions italianes l'any 2022. En aquests comicis la coalició de l'extrema dreta ha arribat al poder i no hi ha hagut cap protesta ni cap resposta seriosa de la comunitat internacional.

A l'hora d'analitzar la influència de l'extrema dreta a la societat europea, s'ha de parlar també de com ha interactuat amb la UE. Per a començar, els ultranacionalistes en demanaven la sortida dels seus països. Aquests acusaven als de Brussel·les de treure-li sobirania a les nacions i, per tant, de destruir l'idea d'estat-nació. A més, denuncien la defensa que fa la UE del liberalisme, el progressisme i la diversitat. Com hem mencionat anteriorment, els radicals septentrionals es queixen que han de donar masses diners als països de l'est i del sud, mentre que els nativistes meridionals i orientals consideren que les ajudes financeres arriben tard i són insuficients. Aquest euro escepticisme era especialment fort al Regne Unit. L'extrema dreta britànica, liderada per Nigel Farage, va encapçalar aquest moviment exitosament, fins que l'any 2016 van guanyar el referèndum per separar-se de la Unió després d'una campanya caracteritzada per mentides i enganys (Taylor, 2017). Malgrat això, les fatídiques conseqüències del Brexit per Gran Bretanya ha provocat que gran part de la societat europea estigui en contra de la sortida de l'organització supranacional (Tidey, 2021). Per això, des de 2016 l'extrema dreta ha substituït el seu objectiu de destruir la UE per la intenció de reestructurar-la. Volen canviar l'actual Unió per una que vetlli pels valors tradicionals i ultraconservadors i que no robi sobirania als estats nacionals. Els radicals que estan al govern, és a dir, Hongria, Polònia i el recentment escollit a Itàlia, intenten impedir l'aplicació de l'agenda liberal (Higham, 2021).

3.3. COM COMBATRE L'EXTREMA DRETA?

Degut a la gran amenaça que suposa aquest moviment per la pau i la democràcia, es necessita lluitar contra aquesta ideologia urgentment per tal que no pugui continuar guanyant poder. La dreta radical ja s'ha fet amb el control total d'Hongria i avança incessantment a països com

Polònia o Itàlia. Setze dels vint-i-set parlaments nacionals de la UE ja tenen un partit d'extrema dreta com una de les tres formacions més grans. A més, l'aglutinadora d'enquestes Poll of Polls de Politico pronostica que a deu països de la Unió l'extrema dreta serà una de les dues forces més votades, mentre que a vint-i-dos de vint-i-set estaran entre els quatre partits més votats. Tot i així, lluitar contra aquest moviment no és gens fàcil (Politico, 2022). Aquesta dificultat es veu reflectida en l'últim llibre del major expert en l'extrema dreta actual (Mudde, 2019):

“He d'admetre que, inclús ara, després de més de dos dècades (estudiant l'extrema dreta), continuo sense tenir una resposta.”

D'altra banda, Mudde i altres experts com Forti estan d'acord en què la resposta ha de ser polièdrica, és a dir, que tots els agents de la societat han de participar: partits polítics, mitjans de comunicació, societat i joves.

3.3.1. Resposta actual dels partits polítics

Segons Cas Mudde (2019), els partits han adoptat tres respostes diferents davant l'avançament dels radicals. Inicialment, la majoria dels partits van aplicar l'acotament, que es basa en excloure del panorama polític i ignorar als partits ultranacionalistes mitjançant els cordons sanitaris. Aquests es van originar a finals dels anys 80 a Bèlgica, després del ràpid auge del xenòfob Vlaams Blok. El cordó belga prohibeix qualsevol interacció i cooperació amb aquests partits i la seva ideologia. Malgrat que aquest sigui l'únic cas d'acord oficial, a molts països com Alemanya i França, s'ha adoptat aquesta política excloent. Tot i així, durant els últims 20 anys s'ha vist l'afebliment dels cordons o el col·lapse total d'aquests, degut principalment a què poden perjudicar severament els altres partits de dretes i, per tant, decideixin trencar-ho. Mentre que els partits tradicionals d'esquerres tenen altres socis potencials com els verds o, fins i tot, de l'esquerra radical, els partits de dretes no poden pactar amb els més radicals. Això debilita les possibilitats de formar govern, obligant-los a pactar amb centristes o, fins i tot, amb les esquerres, com va ser el cas d'Alemanya entre 2013 i 2021. L'apropament ideològic entre els moderats i els radicals fa que els partits de dretes es vegin temptats a cooperar en comptes d'aliar-se amb l'esquerra. Com diu el líder radical belga Tom van Grieken:

“En tota Europa veiem partits conservadors que estan considerant trencar el cordó sanitari. Estan cansats de comprometre's amb els seus homòlegs ideològics, els partits de l'extrem esquerra de l'espectre.” (Moens & Hirsch, 2022)

Si resisteixen la temptació, molts cops acaben formant governs entre molts partits d'ideologia molt diversa, la qual cosa sol comportar inestabilitat. No només això, però també l'esquerra es veu molt poc inclinada cap a una coalició amb partits moderats de dretes. Tot això provoca que en molts països hagin transformat la idea de cordó sanitari cap a un acord on només es comprometen a no deixar als partits radicals entrar al govern, però sí cooperar amb ells. Un clar exemple d'aquesta transformació és el suec (Milne, 2019)⁴⁰. Segons l'editorial Charlemagne de *The Economist* (2022), donar suport extern suposaria un gran èxit pels partits d'extrema dreta ja que podrien influenciar políticament sense tenir cap responsabilitat. Amb la caiguda dels cordons sanitaris, s'obren dos tipus de respostes: la captació i la incorporació. La primera consisteix en l'adaptació de les polítiques radicals per part de la dreta moderada, mantenint el rebuig als partits extremistes. Un cas de captació seria el de la mandatària alemanya Angela Merkel, l'australià John Howard o el belga Bart de Wever. Amb això aconseguirien suposadament atraure els vots dels radicals i parar l'auge d'aquests, al mateix temps que apliquen part de les seves polítiques. D'altra banda, la incorporació, posada a la pràctica per primer cop a Itàlia el 1994, es basa en tractar al partit ultranacionalista com qualsevol altre, deixant-lo entrar al govern i aplicant les seves polítiques lliurement (Mudde, 2019).

3.3.2. Què haurien de fer els partits polítics?

Per començar, s'hauria de resoldre un problema de relativa fàcil solució: lluitar contra els petits grups neonazis. Com indica Chris Allen (2018), la mesura política més efectiva contra els neofeixistes és la prohibició de les seves associacions i partits i posa com exemple l'exitosa il·legalització d'Acció Nacional l'any 2012 al Regne Unit. A més, *The Social Change Agency* (2022) destaca que aquesta prohibició ha d'anar acompanyada de l'eliminació de comptes que difonen missatges feixistes a les xarxes socials. A més, s'ha d'evitar que aquestes organitzacions s'infiltrin en les institucions, principalment en l'exèrcit. Un exemple preocupant seria l'anomenat complot del dia X a Alemanya. Aquest va ser una trama, descoberta l'any 2017, on les forces especials alemanyes, anomenades KSK, efectuarien un cop d'estat i després matarien o expulsarien milions d'esquerrans, centristes, refugiats i LGBTQ+. Tot això va ser amb l'ajuda de diverses organitzacions neonazis. Una investigació de *Deutsche Welle* (2020), va concloure que després de descobrir aquesta trama, les investigacions contra els responsables

⁴⁰ Durant quasi tota la seva existència, l'ultranacionalista Demòcrates Suecs (SD) ha estat exclòs pel sistema polític. A les eleccions de 2014 i de 2018 va guanyar el bloc de dretes, però no van poder governar ja que el cordó sanitari no els permetia aliar-se amb un creixent SD. Per això, des de 2019 els partits de dretes han anat apropant-se diplomàticament al SD, culminat després de les eleccions de 2022 quan els partits de dreta moderada van formar un govern amb el suport extern del SD.

s'han paralytitzat i no s'han desmuntat les organitzacions neonazis vinculades, com Nordkreuz. Un altre exemple d'infiltració serien els missatges virals o vídeos dels retirats militars francesos o espanyols exposant la necessitat d'un canvi polític impulsat pels militars.

Segons el polític holandès Cas Mudde, la prohibició és efectiva pels partits neonazis i partits radicals amb molt baix suport, però és inviable per partits d'extrema dreta que ja han fet un gran avenç electoral. Un exemple d'això el trobem quan van prohibir l'ultranacionalista flamenc Vlaams Blok el 14 de novembre de 2004. El mateix dia, els líders de l'antic partit funden el Vlaams Belang, amb les mateixes idees i líders. Actualment, aquest és el segon partit més gran de la zona flamenca i de tota Bèlgica. Descartant l'opció de la prohibició, la millor manera de respondre a curt termini a l'extrema dreta és mitjançant l'acotament. Els nous cordons sanitaris hauran de ser forts, estrictes i amb el suport de totes les formacions, principalment les de dretes. Com diu la sociòloga espanyola Acha Ugarte (2021):

“L'aplicació del cordó sanitari només pot ser una estratègia exitosa si és conjunta i coordinada, i manca de sentit si no la secunden tots els partits.”

No obstant, hi ha qui diu que l'acotament seria contraproductiu. L'editorial Charlemagne de The Economist (2022), defensora de la incorporació, opina que “com més feroç sigui l'aliança contra els xenòfobs, més gran serà la possibilitat que una franja de votants pugui veure'ls com l'única alternativa a un cartell polític que consideren estar fora de contacte”. Aquesta teoria pot arribar a ser certa si els partits només apliquen aquesta mesura i cap política a llarg termini. A més, cal dir que la solució que proposa comportaria quasi segurament la destrucció de diverses democràcies dins de la Unió Europea. La doctrina de l'acotament provocava un fort dilema democràtic. A Catalunya, per exemple, Vox es va quedar sense senador de designació autonòmica ja que els altres partits van decidir canviar el procés amb el que s'escullen els senadors per tal d'evitar-lo. Gràcies a això, Vox no va poder tenir la influència que podria haver tingut, però en canvi crea un precedent que podria ser utilitzat en el futur per la ultradreta (Forti, 2021). L'editorial Charlemagne (2022), anant més enllà, denuncia que no permetre que un partit escollit pel poble tingui poder no tindria que ser un motiu d'orgull, sinó de vergonya nacional.

També es necessiten aplicar diverses reformes per combatre l'extrema dreta a llarg termini. Primerament, els partits de centra-dreta s'haurien d'allunyar ideològicament i desfer-se de totes les polítiques radicals. No només això, sinó que han de vigilar aquest tipus d'ideologia dins les seves files. Paral·lelament, els partits d'esquerres necessiten desfer-se de la ideologia neoliberal que han anat adquirint els últims anys. Només així aconseguiran recuperar el vot de les classes

baixes i parar el descens social democràtic que sofreixen per tota Europa. A més, l'esquerra necessita unir-se tal i com ho van fer a Espanya i a França el 1936 en contra dels feixistes (Forti, 2021). El cas de les eleccions legislatives franceses l'any 2022 demostren el potencial d'una aliança d'esqueres. Addicionalment, els partits s'haurien de prendre molt seriosament el problema de la gran desconfiança del poble vers el sistema polític mencionat anteriorment. Per lluitar contra això, els partits i els governs han de ser més transparents i propers al ciutadà.

Finalment, la Unió Europea també ha de tenir un rol important en la batalla contra els radicals. No es pot permetre que en el cor de l'organització existeixin autocràcies com les d'Orban, sense respecte pels drets individuals com a Polònia o el govern eslovè liderat per Janez Janša. Cal recordar que l'article dos del Tractat de Maastricht (1992) diu que la Unió Europea "es fonamenta en els valors de respecte a la dignitat humana, llibertat, democràcia, igualtat, estat de dret i respecte dels drets humans, inclosos els drets de les persones pertanyents a minories". Per tant, hi ha com a mínim quatre mesures que la Unió Europea hauria d'adoptar quan abans possible. Primer de tot, ha d'eliminar el dret de veto, que només bloqueja la lluita contra els estats autocràtics. En segon lloc, ha de vincular l'entrega de fons al respecte de l'estat de dret. Així aconseguirien fer més atractiva la democràcia liberal, en lloc de finançar les autocràcies perquè ho continuïn sent. En tercer lloc, s'ha de donar més poder al Parlament Europeu, l'òrgan de la Unió que més lluita contra la ideologia radical. Tanmateix, en enfortir un òrgan escollit directament pels ciutadans, es democratitzaria la Unió i afebliria el moviment euroescèptic, dominat per l'extrema dreta. En darrera instància, la Unió hauria d'investigar la vinculació dels partits radicals amb les organitzacions neonazis violentes, el seu finançament molts cops il·legal, la utilització de milions de dades d'usuaris digitals amb objectius polítics i la creació massiva de bots que divulguen missatges d'odi i teories de la conspiració.

3.3.3. Els mitjans de comunicació

Els mitjans han tingut un rol fonamental en l'auge i normalització de la ultradreta. Considerant

Salvini fent-se una fotografia amb Bruno Vespa

el descarat exemple de l'italià Bruno Vespa del canal Rai, podem veure com els mitjans sobreexposen i vinculen temes com un fals increment de la criminalitat amb la immigració. No només parlen excessivament sobre els temes preferits de la ultradreta, sinó que també arriben a mostrar cert suport com ho podem veure amb les defenses de

Vespa a barbaritats dites per Salvini (Sidrera, 2020). Un estudi de Carmela Maltone l'any 2010 demostra que el 78% de les notícies on els mitjans italians parlaven de la immigració, aquestes eren negatives. A més, moltes d'elles vinculaven la immigració amb la criminalitat o amb actes pejoratius per la societat (Maltone, 2011). Alguns mitjans com Fox News ho fan per motius ideològics, però la majoria per interessos financers. Les extravagants declaracions dels líders radicals fan que els mitjans que ho utilitzin tinguin més lectors. Com va dir la CEO de la cadena americana CBS:

“Trump potser no és bo per a Amèrica, però és bo per la CBS!”

Per tant, els mitjans han de desfer-se d'aquests interessos econòmics i tenir una major ètica periodística. A més, han de fer-se responsables dels danys causats i finalitzar la seva neutralitat, declarant la guerra contra aquests partits.

3.3.4. Societat

A més de la prohibició dels grups neofeixistes per part dels estats, les organitzacions civils també tenen un rol fonamental. Aquestes formacions lluiten contra al neofeixisme mitjançant l'amenaça d'utilitzar la violència. Com superen en nombre als neonazis, aquests s'abstenen d'utilitzar la violència (Mudde, 2019). Això és el que la comunista i feminista alemanya Clara Zetkin anomenava “combatre la violència amb violència” (Zetkin, 1923). Segons Luca Visentini, secretari general de la Confederació Europea de Sindicats, els grups antifeixistes i els sindicats estan guanyant aquesta guerra i, per tant, ara necessiten centrar-se en els partits radicals de masses (Nussbaum, 2022).

Per lluitar contra l'extrema dreta, aquestes organitzacions intenten evitar la normalització costi el que costi. A més, organitzacions com Hope not Hate o Small Steps fan campanyes per unir comunitats i així reduir l'odi intercomunitari, principalment entre blancs nadius i immigrants musulmans (Agency, 2022). Entre elles destaca la formació suïssa Operation Libero. Aquesta, a més de voler unir comunitats, fa campanya política en contra de l'extrema dreta. Gràcies a Operation Libero, els ultranacionalistes suïssos han vist com es rebutjaven la majoria dels referèndums impulsats pels radicals en els últims 5 anys (Henley, 2019). Altres mètodes alternatius poden ser els vistos el 28 de maig de 2018 a Berlín. Aquell dia més de 5.000 persones seguidores de l'ultranacionalista AfD es van manifestar als carrers de la capital germànica. En resposta, es va organitzar una “rave” antifeixista amb més de 25.000 persones (BBC, 2018). Tot i així, aquestes organitzacions no disposen de suficients recursos per aconseguir derrotar

l'extrema dreta. Una possible solució podria ser que fossin finançades per l'estat o que almenys rebessin suport estatal. Per últim, cal una major investigació sobre la ultradreta per tal de poder entendre-la millor i perfeccionar les tècniques per combatre-la. Com deia metafòricament Palmiro Togliatti (1935), secretari general del Partit Comunista Italià des de 1927 fins a 1964:

“Per a combatre és necessari conèixer de l'enemic les seves forces desplegades en el camp i també les de la reserva acampades en la rereguarda”

A més, cal educar a la societat per tal que no sigui una víctima fàcil de les mentides i la demagògia populista. A Finlàndia, per exemple, l'any 2014 es va crear un programa escolar per ensenyar la verificació i la detecció de bots i mètodes d'intoxicació informàtica informativa als estudiants (Forti, 2021).

3.3.5. Els joves

Si s'analitza el rol de la política en la vida dels joves ens trobem amb una clara contradicció. Per una part, a pràcticament tots els països europeus els joves són la franja d'edat que més s'absté de votar i que més desinteressada està en la política. En contraposició, un estudi de la Comissió Europea mostrava que l'interès de les persones d'entre 15 i 24 anys per la política a la UE entre 2010 i 2017 va augmentar del 40% al 50%. A més, moviments polítics recents com el Black Lives Matter, el moviment feminista o Fridays for Future estan protagonitzats per joves. Aquesta polarització es deu a la visió negativa de les democràcies per part dels joves. Segons un estudi de la Universitat de Cambridge (2020), els joves estan menys contents del funcionament del nostre sistema polític que les generacions anteriors. Estudiant el cas espanyol, un 70% dels *mil·lenials* estan insatisfets amb la democràcia. En comparació, amb la mateixa edat la generació X i els *baby boomers* tenien un nivell d'insatisfacció del 40% i 50% respectivament. Mentre que la insatisfacció fa que molts joves rebutgin la política, també provoca que molts altres s'endinsin en el món de la política per a fer un canvi. No obstant, els joves, desesperats per solucions i respostes, cauen en les arpes del populisme radical, tant de dretes com d'esquerres. A les eleccions legislatives espanyoles al novembre del 2019, l'ultraconservador Vox va ser el partit més votat, seguit pel radical d'esquerres Unidas Podemos, d'entre els barons menors de 30 anys (Espartero, 2019).

Davant d'això, l'historiador italià Steven Forti considera que hi ha d'haver un esforç per part de les institucions i el conjunt de la societat per millorar les nostres democràcies i donar més eines perquè els joves puguin expressar-se. Així aconseguiríem més participació juvenil i, per

tant, una democràcia més sana i legítima. A més, amb una major satisfacció democràtica, els joves deixaran de buscar solucions desesperades en el populisme. D'altra banda, l'italià considera que els joves també han de fer un esforç. Diu:

“Ha d'haver-hi un esforç també per part dels propis joves. [...] Només si s'involucren podran millorar les coses. Quedant-se a casa, desinteressant-se per la res pública, pensant que tot és el mateix amb independència del que es faci, les coses només poden empitjorar.”

Per concloure, és obvi que actualment no disposem de la suficient informació per poder combatre-la de la manera més eficaç possible. Però això no ens eximeix, s'ha de lluitar amb tots els mitjans disponibles. Segons Liliana Segre, supervivent de l'Holocaust que ha dedicat tota la seva vida a frenar la maquinària ultranacionalista, no només s'han d'aplicar les múltiples mesures mencionades anteriorment sinó també evitar caure en la indiferència. Ella considera que aquesta és “la condició necessària per al triomf del feixisme” (Sidrera, 2020). A més a més, la democràcia no és una cosa banal que ens puguem permetre desfer-nos-en. I si la perdem, potser mai més la recuperarem. Com diu l'historiador italià Steven Forti (2021):

“Una democràcia es pot perdre ràpidament, però per a recuperar-la es poden necessitar anys, o fins i tot, dècades. No ho oblidin.”

4. CONCLUSIÓ

L'extrema dreta és un moviment heterogeni que, malgrat tenir visions diferents respecte a l'economia o l'ordre mundial, té certs trets generals. Aquests trets serien l'autoritarisme, el populisme, la islamofòbia i el nativisme. Com s'ha demostrat en aquest treball, la ultradreta té una influència significativa en tots els països de la Unió Europea i, per tant, posa en perill les democràcies d'un organisme supranacional considerat com un bastió de la democràcia liberal. No només influencien, sinó també hem vist casos com el d'Hongria on la ultradreta liderada per Orbán ha adquirit el control total d'un país de dins de la UE. D'altra banda, s'ha deixat clar que les respostes que s'estan donant actualment per lluitar contra aquestes forces no són suficients, principalment la resposta dels partits polítics i dels mitjans de comunicació. A més, s'ha analitzat les possibles maneres amb les quals diferents agents podrien combatre i, potser, derrotar la dreta radical.

Al principi del treball vaig indicar que, malgrat tenir algunes diferències, els partits ultraconservadors tenen algunes característiques compartides. A més, vaig indicar que la influència que exercia sobre cada país variava. Això s'ha demostrat fàcilment, ja que el cas de Polònia, on l'extrema dreta està al govern, és pràcticament incomparable amb el d'Irlanda, on no hi ha sorgit cap gran partit ultranacionalista. Malgrat que vaig encertar dient que aquestes formacions tenien més pes del que generalment es pensava, vaig errar en pensar que la font principal d'aquest poder eren les victòries electorals. Tot i que els avenços a les urnes van permetre l'arribada a posicions de poder per aquests partits, el motiu principal és que els partits de centre-dreta i fins i tot d'esquerres han abandonat la premissa de l'acotació i han incorporat polítiques nativistes. Tot això és possible gràcies al nefast procés de normalització de l'extrema dreta.

Addicionalment, al començament del treball vaig deixar clar quins eren els meus objectius. Per sobre de tot, volia comprendre com, quant i perquè influencia l'extrema dreta europea a l'espectre polític del segle XXI. Crec que he assolit el propòsit. A més, aspirava a millorar les meves tècniques d'anàlisi, comprensió i contraposició de textos acadèmics. Gràcies a la meua extensa bibliografia, he aconseguit millorar dràsticament aquestes habilitats.

Curiosament, mentre que l'estructura del marc teòric no ha variat al llarg del treball, la del marc pràctic ha canviat radicalment. Considero que l'estructura del marc teòric és molt encertada ja que només analitzant l'evolució històrica del moviment es pot entendre completament la situació actual. D'altra banda, el marc pràctic estava originalment enfocat en estudiar les maneres que influencien en la societat. Tot i així, ha guanyat importància l'explicació de les característiques i les causes de l'auge. A més, veient com amenaçava l'extrema dreta a la democràcia, vaig decidir escriure un tercer apartat detallant com combatre els nativistes. Opino que aquests canvis han fet que el marc pràctic sigui dinàmic, més complet i serveixi com a guia per entendre el fenomen.

Per acabar, crec que aquest treball m'ha servit moltíssim per la meua vida acadèmica. Estic segur que els coneixements adquirits em seran de gran utilitat pel meu futur professional, que el visualitzo molt lligat al camp de la política o a la resolució de conflictes, molts dels quals tenen les seves arrels l'ultranacionalisme. A més, considero que aquest treball també ha estat útil per entendre millor el món que m'envolta i el perquè de moltes coses que afecten, o afectaran, al nostre dia a dia.

ANNEX 1: GUIA BÀSICA DELS PARTITS DE L'EXTREMA DRETA DINS LA UNIÓ EUROPEA

Nom	País	Data d'origen	Líder	Últims comicis	Intenció de vot el 01/11/2022
Partit de la Llibertat d'Àustria (FPÖ)	Àustria	Abril 1956	Herbert Kickl	16.2% (#3) 31/183 escons Setembre 2019	25% (#2)
Alternativa per a Alemanya (AfD)	Alemanya	Febrer 2013	Tino Chrupalla i Alice Weidel	10,3% (#5) 83/735 escons Setembre 2021	15% (#4)
Vlaams Belang (VB)	Bèlgica	Novembre 2004	Tom Van Grieken	11,9% (#2) 19/150 escons Maig 2019	13% (#2)
Renaixement	Bulgària	Agost 2014	Konstantin Kostadinov	10.17% (#4) 27/240 escons Octubre 2022	10% (#4)
Front Nacional Popular (ELAM)	Xipre	2008	Christos Christou	6,8% (#4) 4/56 escons Maig 2021	7% (#4)
Moviment de la Pàtria (DP)	Croàcia	Febrer 2020	Ivan Penava	10,9% (#3) 16/51 escons Juliol 2020	7% (#4)
Partit Popular Danès (DF)	Dinamarca	Octubre 1995	Morten Messerschmidt	8,7% (#3) 16/179 escons Juny 2019	3% (#11)
La Nova Dreta (NB)	Dinamarca	Octubre 2015	Pernille Vermund	2,4% (#9) 4/179 escons Juny 2019	4% (#9)

Demòcrates Danesos (DD)	Dinamarca	Juny 2022	Inger Støjberg	-	8% (#5)
Som Família (SR)	Eslovàquia	Novembre 2015	Boris Kollar	8,2% (#3) 17/150 escons Febrer 2020	7% (#6)
Partit Popular Nostra Eslovàquia (L'SNS)	Eslovàquia	Febrer 2010	Marian Kotleba	8% (#4) 17/150 escons Febrer 2020	3% (#11)
República	Eslovàquia	Març 2021	Milian Uhrik	-	7% (#7)
Partit Nacional Eslovac (SNS)	Eslovàquia	Març 1990	Andrej Danko	3,2% (#10) 0/150 escons Febrer 2020	4% (#10)
Partit Democràtic Eslovè (SDS)	Eslovènia	Febrer 1989	Janez Janša	23,5% (#2) 27/190 Abril 2022	28% (#2)
Vox	Espanya	Desembre 2013	Santiago Abascal	15,1% (#3) 52/350 escons Novembre 2019	16% (#3)
Partit Popular Conservador d'Estònia (EKRE)	Estònia	Març 2012	Martin Helme	17,8% (#3) 19/101 escons Març 2019	27% (#2)
Partit dels Finlandesos (PS)	Finlàndia	Maig 1995	Riikka Purra	17,5% (#3) 39/200 escons Abril 2019	17% (#3)

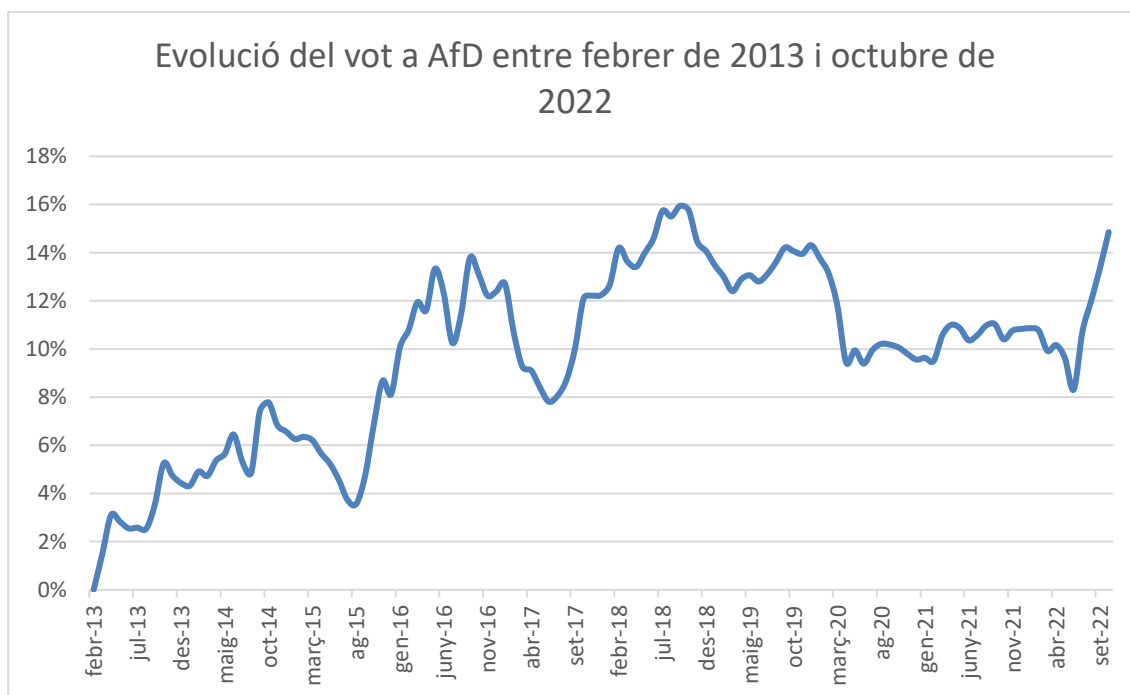
Reagrupament Nacional (RN)	França	Octubre 1972	Marine Le Pen	41,5% (#2) Abril 2022	-
Reconquesta	França	Desembre 2021	Eric Zemmour	7,1% (#4) Abril 2022	-
Solució Grega (EL)	Grècia	Juny 2016	Kyriakos Velopoulos	3,7% (#5) 10/300 escons Juliol 2019	5% (#5)
Grecs per la Pàtria (EP)	Grècia	Juny 2020	Ilias Kasidiaris	-	2% (#7)
Fidesz	Hongria	Març 1988	Viktor Orban	54,1% (#1) 117/199 escons Abril 2022	59% (#1)
Moviment Nostre Pàtria (MHM)	Hongria	Juny 2018	László Toroczkai	5,9% (#3) 0/199 escons Abril 2022	6% (#3)
Germans d'Itàlia (FdL)	Itàlia	Desembre 2012	Giorgia Meloni	26% (#1) 119/400 escons Setembre 2022	28% (#1)
Liga	Itàlia	Desembre 1989	Matteo Salvini	8,8% (#4) 66/400 escons Setembre 2022	9% (#4)
Aliança Nacional (NA)	Letònia	Juliol 2010	Raivis Dzintars	9,4% (#4) 13/100 escons Octubre 2022	9% (#4)

Llibertat i Justícia (LT)	Lituània	Juny 2020	Remigijus Žemaitaitis	-	8% (#5)
Partit Reformista d'Alternativa Democràtica (ADR)	Luxemburg	Maig 1987	Fred Kreup	8,3% (#5) 4/60 escons Octubre 2018	8% (#6)
Partit de la Llibertat (PVV)	Països Baixos	Febrer 2006	Geert Wilders	10,8% (#3) 17/150 escons Març 2021	13% (#2)
Fòrum per la Democràcia (FvD)	Països Baixos	Setembre 2016	Thierry Baudet	5% (#8) 8/150 escons Març 2021	3% (#12)
JA21	Països Baixos	Desembre 2020	Joost Eerdmans	2,4% (#12) 3/150 escons Març 2021	6% (#7)
Partit Polític Reformat (SGP)	Països Baixos	Abril 1918	Kees van der Staaij	2,1% (#13) 3/150 escons Març 2021	3% (#13)
Llei i Justícia (PiS)	Polònia	Juny 2001	Jarosław Kaczyński	43,6% (#1) 235/460 escons Octubre 2019	36% (#1)
Confederació	Polònia	Desembre 2018	Jakub Kulesza	6,8% (#5) 11/460 escons Octubre 2019	6% (#5)
Chega!	Portugal	Abril 2019	André Ventura	7,2% (#3) 12/230 escons Gener 2022	10% (#3)

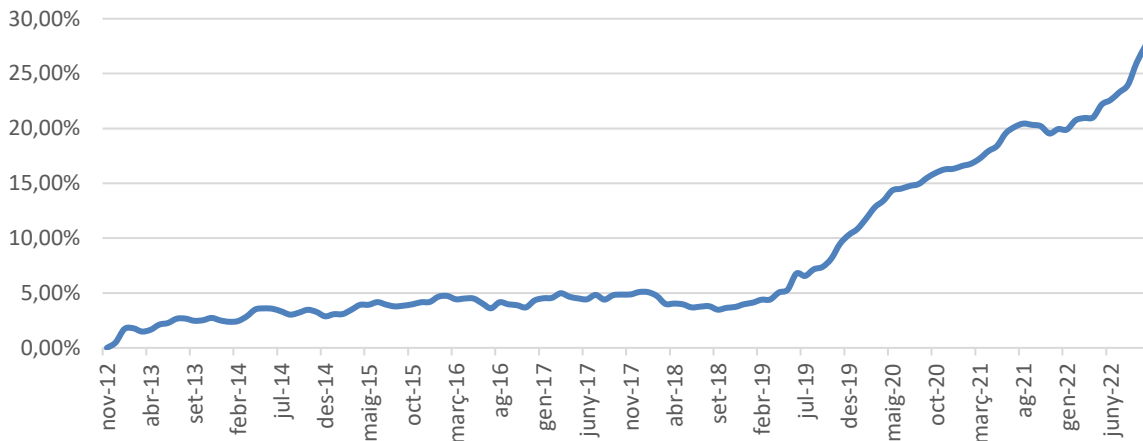
Llibertat i Democràcia Directa (SPD)	Txèquia	Maig 2015	Tomio Okamura	9,6% (#4) 20/200 escons Octubre 2021	13% (#3)
Aliança per a la Unió dels Romanesos (AUR)	Romania	Setembre 2019	George Simion	9,1% (#4) 33/330 escons Desembre 2020	14% (#3)
Demòcrates Suecs (SD)	Suècia	Febrer 1988	Jimmie Åkesson	20,5% (#2) 73/349 escons Setembre 2022	21% (#2)

ANNEX 2: GRÀFICS DE L'EVOLUCIÓ D'INTENCIÓ DEL VOT A DIFERENTS PARTITS

Totes les gràfiques són de fonts pròpies (aglutinant totes les enquestes publicades en un temps determinat). En elles es demostra que la gran majoria dels partits tenen una tendència ascendent, fins i tot en els partits fundats recentment. Tot i així, observem com alguns partits no aconseguen els mateixos avenços electorals i, fins i tot, estan en decadència, com la Lega o Confederació.

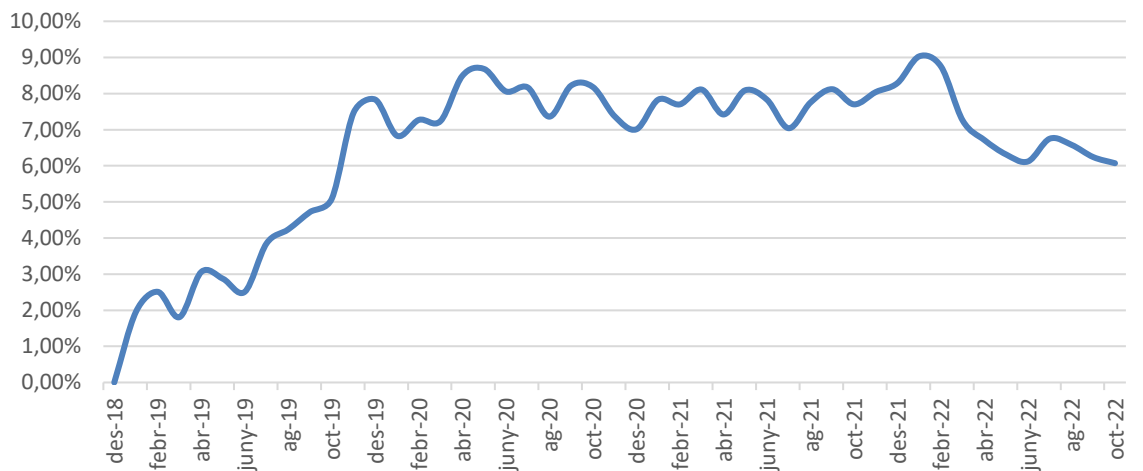

Evolució del vot a FdL entre novembre de 2012 i octubre de 2022

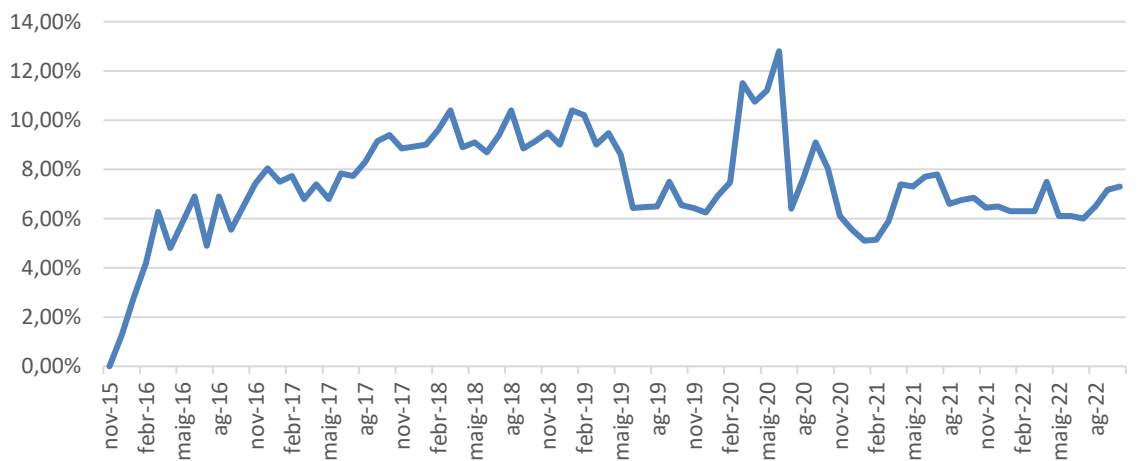
Evolució del vot a Chega! entre abril de 2019 i octubre de 2022

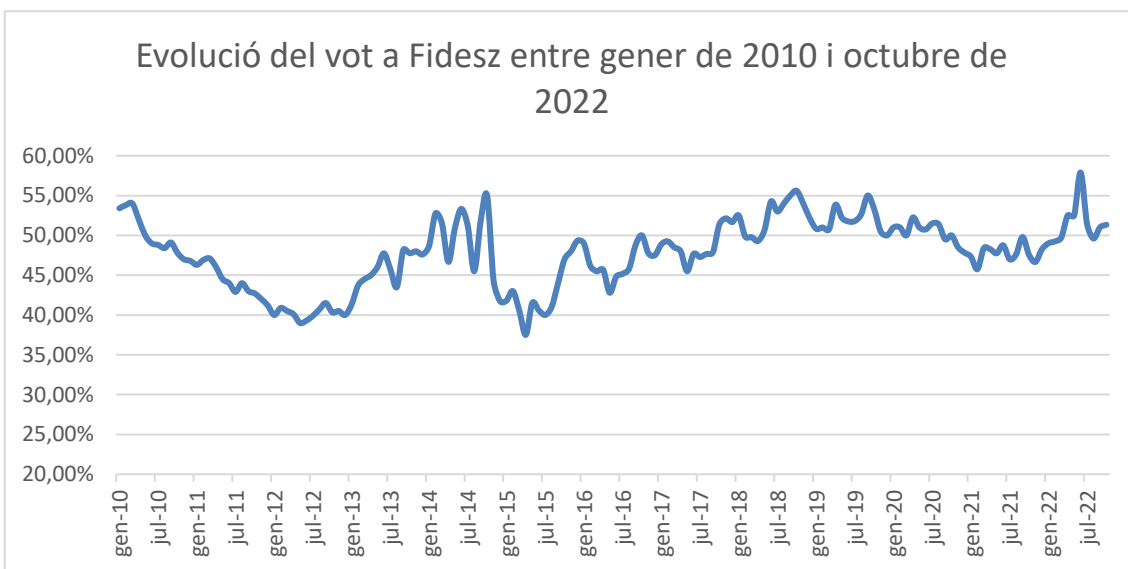
Evolució del vot a Confederació entre desembre de 2018 i octubre de 2022

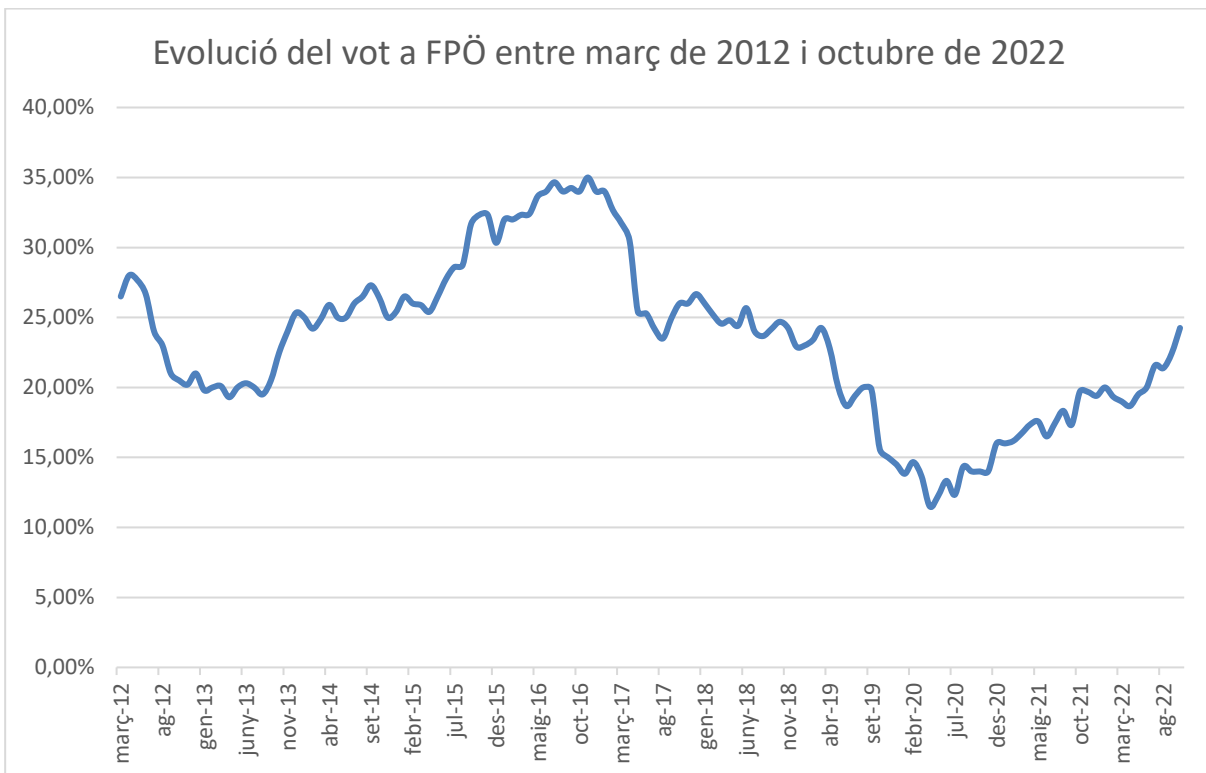
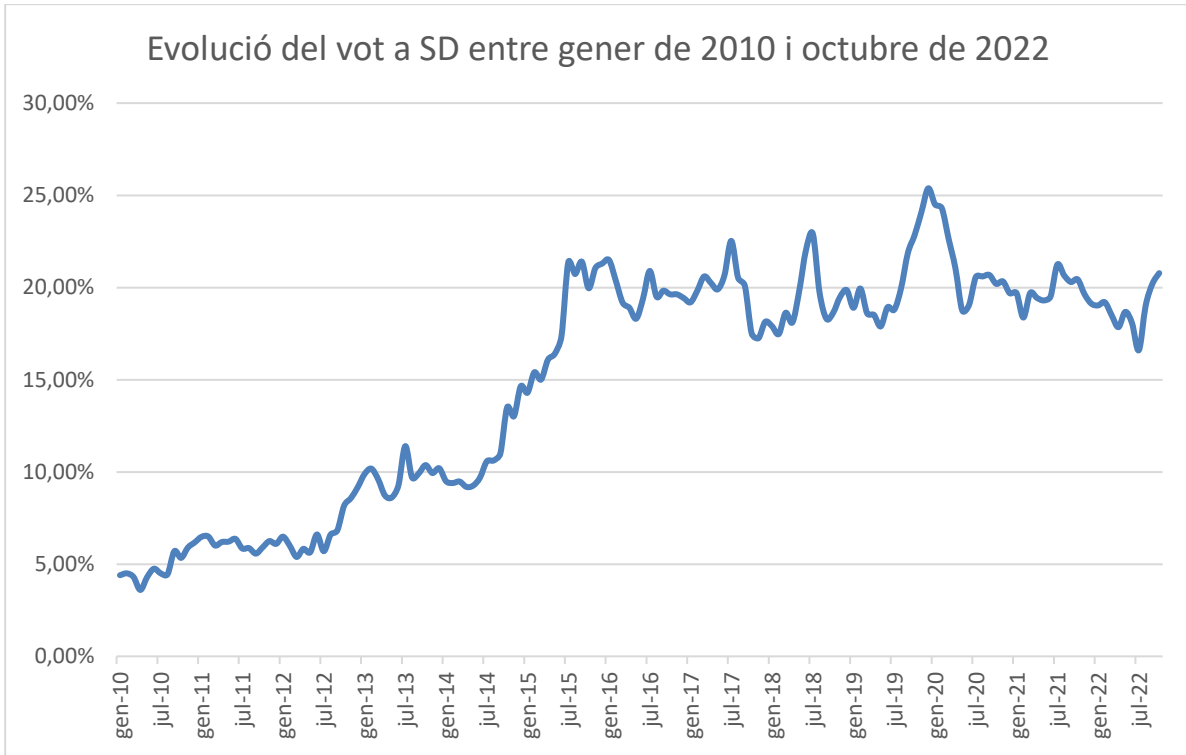

2022

Evolució del vot a SR entre novembre de 2015 i octubre de 2022

**ANNEX 3: ENTREVISTA A HEINCZ BARNABÁS, PERIODISTA HONGARÈS I SEGUIDOR
D'ORBAN**

5. BIBLIOGRAFIA

- Agency, T. S. (17 / octubre / 2022). *The extreme right is becoming more visible and more vocal, but they're not going unchecked. Here we round up some successful strategies deployed to counter them.* Recollit de The Social Change Agency: <https://thesocialchangeagency.org/blog/ways-to-fight-the-far-right/>
- Agency, T. S. (15 / octubre / 2022). *Ways to fight the far-right.* Recollit de The Social Change Agency: <https://thesocialchangeagency.org/blog/ways-to-fight-the-far-right/>
- Allen, C. (19 / octubre / 2018). *Proscribing National Action: has it been effective?* Recollit de OpenDemocracy: <https://www.opendemocracy.net/en/opendemocracyuk/proscribing-national-action-has-it-been-effective/>
- Ambrós, I. (19 / gener / 2021). *China derrota la pobreza extrema, pero los pobres no se han ido.* Recollit de Política Exterior: <https://www.politicaexterior.com/china-derrota-la-pobreza-extrema-pero-los-pobres-no-se-han-ido/>
- Barnabas, H. (28 / juliol / 2022). (L. Martín, Entrevistador)
- BBC. (28 / maig / 2018). *German counter-protesters fight far-right with techno music.* Recollit de BBC: <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-44277440>
- Betz, H.-G. (2004). *La droite populiste en Europe. Extrême et démocrate ?* Editions Autrement.
- Beyme, K. v. (1988). *Extremisme de dreta a Europa Occidental.* Routledge.
- Bonald, L. d. (1796). *Teoria del poder polític i religiós.* Heidelberg.
- Cambridge, U. o. (2020). *Juventut i satisfacció amb la democràcia: Com revertir la desconexió democràtica?* Cambridge.
- Carter, E. (2005). *The Extreme Right in Western Europe: Success or failure?* Manchester University Press.
- Charlemagne. (15 / septembre / 2022). *Demonising nationalist parties has not stemmed their rise in Europe.* Recollit de The Economist: <https://www.economist.com/europe/2022/09/15/demonising-nationalist-parties-has-not-stemmed-their-rise-in-europe>
- Dagger, R. (2022). *Conservatism.* Recollit de Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/conservatism>
- Davidson, C. (24 / març / 2022). *Europe's far-right parties admired Putin. Now they're stranded.* Recollit de csmonitor: <https://www.csmonitor.com/World/Europe/2022/0324/Europe-s-far-right-parties-admired-Putin.-Now-they-re-stranded>
- Desconegut. (1903). *Protocols dels Savis de Sió.* San Petersburg: Znamya.
- Espartero, M. (16 / novembre / 2019). *Vox y Podemos fueron los partidos más votados por los varones menores de 30 años el 10-N.* Recollit de El Español: https://www.elespanol.com/espana/politica/20191116/vox-podemos-partidos-votados-varones-menores-anos/444955990_0.html
- Eurobarómetro. (21 / Juny / 2021). *Informe Nacional. Opinión pública en la Unión Europea.* Recollit de http://www.ec.europa.eu/spain/sites/default/files/eb94_finalfinal.pdf
- Europea, C. (2017). *Estudi de l'interès dels joves entre 2010 i 2017.* Unió Europea.
- Europea, U. (1992). *Treaty of Maastricht.*, (p. 112). Maastricht.
- Faye, O. (11 / Abril / 2016). *Le FN capte l'attention d'une partie de l'électorat gay.* Recollit de Le Monde: https://www.lemonde.fr/politique/article/2016/04/12/l-attraction-en-hausse-du-front-national-aupres-de-la-communauté-gay_4900269_823448.html
- Forti, S. (2021). *Extrema derecha 2.0.: Qué es y cómo combatirla?* Madrid: Siglo XXI España.
- Francesca, A. N. (1789). *Declaració dels drets de l'home i el ciutadà.* París.
- Frederic. (1779). *Cartes sobre l'amor a la pàtria.* Berlín.

- Fukumoto, K., & Tabuchi, T. (14 / maig / 2022). The Rally 'round the Flag Effect in a Third Party: The Japanese Reaction to the Russian Invasion of Ukraine.
- Givens, T. E. (2005). *Voting Radical Right in Western Europe*. Cambridge University Press.
- Glucksman, R., Majorino, P., & Schieder, A. (6 / abril / 2022). *Putin's far-right allies in Europe are fake patriots who, just like Kremlin's fake news, threaten our democracies*. Recollit de S&D: <https://www.socialistsanddemocrats.eu/newsroom/putins-far-right-allies-europe-are-fake-patriots-who-just-kremlins-fake-news-threaten-our>
- Greene, T. (26 / abril / 2022). *Ukraine: will Putin's war alienate his many admirers on Europe's far right?* Recollit de The Conversation: <https://theconversation.com/ukraine-will-putins-war-alienate-his-many-admirers-on-europes-far-right-181877>
- Günther, H. (1927). *Els elements racials de la història d'Europa*.
- Henley, J. (7 / abril / 2019). *Switzerland*. Recollit de The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2019/apr/07/we-had-to-fight-operation-libero-the-swiss-youth-group-taking-on-populism>
- Higham, A. (12 / agost / 2021). *Why Hungary and Poland are a major headache for Brussels - analysis*. Recollit de Express: <https://www.express.co.uk/news/politics/1473168/Hungary-Poland-tension-Brussels-EU-analysis-avg>
- Hryniuk, S. (1985). *L'agricultura camperola a la Galitzia oriental a finals del segle XIX*.
- Ipsos. (24 / Juliol / 2017). *The Rise of Populism: A Global Approach*. Recollit de https://www.ipsos.com/sites/default/files/2017-07/IpsosPA_TheRiseOfPopulism.pdf
- Istituto di Studi Politici Economici e Sociali. (2013). Recollit de <https://eurispes.eu/>
- Jarábik, B. (7 / maig / 2018). TRACING THE ROOTS OF HUNGARY'S SWING TO THE RIGHT. (E. Souris, Entrevistador)
- Junco, J. Á. (2001). *Mater dolorosa. La idea de España en el siglo XIX*.
- Kedourie, E. (1960). *Nacionalismo*. London: Alianza editorial.
- Knox, O. (28 / març / 2022). *Biden shouldn't expect a rally-'round-the-flag effect from Ukraine*. Recollit de The Washington Post: <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/03/28/biden-shouldnt-expect-rally-round-the-flag-effect-ukraine/>
- Krastev, I., & Holmes, S. (24 / octubre / 2019). *How liberalism became 'the god that failed' in eastern Europe*. Recollit de The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/24/western-liberalism-failed-post-communist-eastern-europe>
- Laabs, D. (Director). (2020). *The right-wing extremists plot to overthrow the German government* [Pel·lícula].
- Laclau, E. (2005). *La razón populista*. Fondo de Cultura Económica.
- Laermans, R., & Abst, K. (2018). *Populism, Populist, and the Crisis of Political Parties. A Comparison of Italy, Austria and Germany 1990-2015*. Bolonia; Berlín: Il Mulino-Duncker and Humboldt.
- Lardiez, A. (2021). *La seducción de la extrema derecha*. Libros.com.
- Lebourg, N. (2017). *Far-Right Politics in Europe*. Cambridge: Harvard University Press.
- Ledeen, M. A. (1977). *The First Duce: D'Annunzio at Fiume*. London: Johns Hopkins University Press.
- Lika, I. (11 / abril / 2022). *ANALYSIS - Ukraine war and right-wing populism in Europe*. Recollit de Andolu Agency: <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-ukraine-war-and-right-wing-populism-in-europe/2560689#>
- Maistre, J. d. (1796). *Consideracions sobre França*. Londres.
- Maltone, C. (2011). *L'immigrazione nei media italiani. Disinformazione, stereotipi e innovazioni*. Línea @ editorial.

- Mammone, A. (20 / març / 2022). *The Russia-Ukraine war put Europe's far right on the back foot*. Recollit de Al Jazeera: <https://www.aljazeera.com/opinions/2022/3/20/the-ukraine-russia-war-put-europes-far-right-on-the-back-foot>
- Marples, D. R. (07 / Març / 2022). *Vladimir Putin points to history to justify his Ukraine invasion, regardless of reality*. Recollit de The Conversation: <https://theconversation.com/vladimir-putin-points-to-history-to-justify-his-ukraine-invasion-regardless-of-reality-177882>
- Mazzini, G. (1852). *Sobre la nació*.
- Milne, R. (5 / decembre / 2019). *Mainstream Swedish party open to working with once-spurned nationalists*. Recollit de Financial Times: <https://www.ft.com/content/1e692a28-1764-11ea-9ee4-11f260415385>
- Moens, B., & Hirsch, C. (3 / octubre / 2022). *How the far-right got out of the doghouse*. Recollit de Politico: <https://www.politico.eu/article/the-far-right-is-out-of-the-doghouse/>
- Mudde, C. (2010). The populist radical right: a pathological normalcy. *Western European Politics*.
- Mudde, C. (2019). *La ultraderecha hoy*. Editorial Paidós.
- Mulder, N. (24 / juny / 2021). *The revolt against liberalism: what's driving Poland and Hungary's nationalist turn?* Recollit de The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2021/jun/24/revolt-against-liberalism-eastern-europe-poland-hungary-nativist-politics>
- Napoleó. (1809). Discurs al poble hongarès.
- Navarro, F. O. (2021). *El toro por los cuernos: VOX, la extrema derecha europea y el voto obrero*. Madrid: Tecnos.
- Norris, P. (2005). *Radical Right Paperback: Voters and Parties in the Electoral Market*. Cambridge University Press.
- Nussbaum, K. (21 / juliol / 2022). *European union leaders on the fight for democracy*. Recollit de Social Europe: <https://socialeurope.eu/european-union-leaders-on-the-fight-for-democracy>
- Plató. (Segle IV a.C.). *La República*. Atenas.
- Politico. (15 / Octubre / 2022). *Poll of Polls*. Recollit de Politico: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/>
- Rachman, G. (12 / Abril / 2022). *Age of the Strongman: How the Cult of the Leader Threatens Democracy Around the World*. Other Pr Llc.
- Reggiani, A. (Agost / 2017). *Persistencia y mutaciones de la extrema derecha francesa*. Recollit de <https://nuso.org/articulo/persistencia-y-mutaciones-de-la-extrema-derecha-francesa/>
- Rémond, R. (1954). *La Droite en France de 1815 à nos jours*.
- Richeson, J., & Ratella, K. (2013). *Motivated to Forget: The Effects of In-Group Wrongdoing on Memory and Collective Guilt*.
- Rodríguez, J. L. (2005). *De la vieja a la nueva extrema derecha*. Madrid: Asociación de Historia Actual.
- Rodríguez, M. (7 / Març / 2017). El auge de la extrema derecha en Europa (Esto también es política). (M. Girón, Entrevistador)
- Rosenberg, A. (1923). *Els protocols dels ancians de Sió i la política mundial jueva*. Munich.
- Rosenberg, A. (1930). *El mite del segle X.X*. Berlín.
- Sapiens, I. (31 / març / 2022). *Партія Сергія Притули вийшла на третє місце в рейтингу пармію*. Recollit de <https://sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=213>

- Sapiens, I. (23 / febrer / 2022). *Тривога щодо вторгнення Росії підвищила бажання українців володіти зброєю*. Recollit de <https://sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=200>
- Sidrerà, A. (2020). *Feixisme persistent: Radiografia de la Itàlia de Matteo Salvini*. Edicions Saldomar.
- Sieyès, E.-J. (1789). *Què és el Tercer Estat?* París.
- SOM-institutet. (2 / febrer / 2020). *Which political issues or societal problems do you think are the most important in Sweden today?* Recollit de <https://www.statista.com/statistics/653876/survey-on-important-societal-issues-in-sweden/>
- Soucy, R. (2022). *Fascism*. Recollit de <https://www.britannica.com/topic/fascism/additional-info#contributors>
- Stanley, J. (2018). *Com funciona el feixisme: la política d'ells i nosaltres*. Penguin Random House.
- Taylor, R. (5 / octubre / 2017). *Brexit and the mainstreaming of the British far right*. Recollit de London School of Economics: <https://blogs.lse.ac.uk/brexit/2017/10/05/brexit-and-the-mainstreaming-of-the-british-far-right/>
- The World Bank*. (26 / 08 / 2022). Recollit de <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/>
- Tidey, A. (23 / juny / 2021). *Brexit 5 years on: 'We would have you back,' says Europe, in new poll*. Recollit de Euronews: <https://www.euronews.com/my-europe/2021/06/23/brexit-5-years-on-we-would-have-you-back-says-europe-in-new-poll>
- Togliatti, P. (1935). *Leccions sobre el feixisme*.
- Traverso, E. (2017). *Las nuevas caras de la derecha: ¿Por qué funcionan las propuestas vacías y el discurso enfurecido de los antisistema y cuál es su potencial político real?* París: Les Éditions Textuel.
- Ugarte, A. (2021). *Analizar el auge de la ultraderecha: Surgimiento, ideología y ascenso de los nuevos partidos de ultraderecha*. GEDISA.
- Viana, I. (19 / març / 2020). *El controvertido nacimiento de la «extrema derecha» en la Revolución Francesa, más allá de Mussolini*. Recollit de https://www.abc.es/historia/abci-controvertido-nacimiento-extrema-derecha-revolucion-francesa-201812040238_noticia.html#disqus_thread
- Vock, I. (17 / agost / 2022). *The EU's energy crisis is emboldening the European far right*. Recollit de The New Statesman: <https://www.newstatesman.com/world/europe/ukraine/2022/08/europe-energy-crisis-emboldening-eu-far-right>
- Willsher, K. (2 / març / 2022). *French far-right leader Marine Le Pen forced to defend Putin links*. Recollit de The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/02/french-far-right-leader-marine-le-pen-forced-to-defend-putin-links>
- Wondreys, J., & Mudde, C. (21 / octubre / 2020). *Victims of the Pandemic? European Far-Right Parties and COVID-19*. Recollit de <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/victims-of-the-pandemic-european-far-right-parties-and-covid19/638E1BEA8CF82CA068DBC46149BE9F42#sec4>
- Zetkin, C. (1923). *Com combatre el feixisme i vèncer*. Berlín.